

ეთნიკური სეპარატიზმი ძველი იმპერიებიდან
ეთნიკური სეპარატიზმი პოსტკოლონიურ
საბელშიზიზმში
სეპარატიზმი და ავტონომიზმი ინდუსტრიულ
საზოგადოებაში

თავი 7 ნაციონალური იდენტობის მიღმა?
სუპრანაციონალიზმი: ფედერალური
და რეგიონული იდენტობები?
ახალი ტრანსნაციონალური ძალები
კოსმოპოლიტიზმი და გლობალური კულტურა?
"ეთნოსტორიების" გამოყენება
გეოპოლიტიკა და ნაციონალური კამბალიზმი
ნაციონალიზმი ნაციებს მიღმა?
დასკვნა

შენიშვნები
ბიბლიოგრაფია
საძიებელი

158
164
173
180
183
194
198
202
209
215
223
227
249
271

ჩხიდი იკვიხა

ამ წიგნის მიზანია ნაციონალური იდენტობის, როგორც კოლექტიური ფენომენის, ბუნების, მიზეზებისა და შედეგების უშუალო წინამძღვრების განსაზღვრა. აღვებანდელი მსოფლიოს მრავალ კუთხეში – განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირსა და ალბოსაგელეთ ევროპაში – ნაციონალიზმის მონღღვებამ წამოჭრა ნაციონალური ფენომენის სფეროს მიმოხილვისა და კვლევის აუცილებლობა. სადღისოდ ძალზე მცირეა ამ დარგში იმგვარი ნაშრომების რიცხვი, რომლებიც ნაციონალიზმის ისტორიული მიმოხილვის ფარგლებს სცილდებდა. იმადროულად, ეთნიკური თვითშეგნების გამოვლიდებამ დასავლეთში – როგორც საზოგადოებრივ, ისე სამეცნიერო წრეებში – გამოიწვია ინტერესის გაღვივება ნაციონალიზმის შედეგად წამოჭრილი პრობლემებისადმი, რასაც მოჰყვა ცხარე კამათი ამ სფეროში როგორც პოლიტიკური, ისე ინტელექტუალური თვალსაზრისით. ჩრდილოეთ ამერიკაში ეთნიკურობის კომპლექსურმა შესწავლამ სტიმული მისცა მრავალეთნიკური სახელმწიფოების პრობლემებისადმი ინტერესის აღძვრას მთელს მსოფლიოში.

წინამდებარე წიგნი წარმოადგენს ნაციონალური იდენტობის ისტორიული სოციოლოგიის კუთხით გადმოცემის მცდელობას და ეფუძნება იმ შეზღუდვებს, რომლებსაც ჩემს "ნაციების დასაბამში" (1986) ვაფიქრებდი, უმთავრესად, წინამოდერნული ხანიდან დაწყებული, ახალი დროის მსოფლიოს ნაციებისა და ნაციონალიზმით დამთავრებული. მას საფუძვლად უდევს შეზღუდვება, რომ ჩვენ არ უნდა გავივით ნაციები და ნაციონალიზმი, როგორც უბრალოდ იდეოლოგიისა ან პოლიტიკური მიმდინარეობის ნაირსახეობა, არამედ ასევე უნდა გავიანზროთ ისინი, როგორც კულტურული ფენომენები. ეს იგივეა, რომ ეთქვას: ნაციონალიზმი – იდეოლოგია და მოძრაობა – მჭიდროდ უნდა დაეუკავშიროთ ნაციონალურ იდენტობას – მრავალგანზომილებიანი, ფართო ცნებას, რომელიც მოიცავს სპეციფიკურ ენას, განსუბილებებსა და სიმბოლიზმს.

მართალია, ანალიტიკური თვალსაზრისით აუცილებელია განვასხვავოთ ნაციონალიზმი, როგორც იდეოლოგიური მოძრაობა, უფრო ფართო ცნებისგან, როგორც არის ნაციონალური იდენტობა. მაგრამ ჩვენ ვერ გავივით ნაციონალიზმის, როგორც პოლიტიკური მოძრაობის, ძალასა და მიმზიდველობას, თუ ჩვენი

ანალიზი უფრო ფართო პერსპექტივაში არ დავაფუძნებთ ისეთ კოლექტიურ კულტურულ ფენომენზე, რომლის ფოკუსი არის ნაციონალური იდენტობა.

ასეთი მიდგომა მოითხოვს ნაციონალური იდენტობების საფუძვლებსა და წარმოქმნის პროცესის ისტორიულ-სოციოლოგიურ კვლევას. ეს იმას გულისხმობს, რომ ჩვენ ვერ უნდა ჩაგნავდეთ მოდერნული ნაციების წინამოდერნულ წინამძღვრებს და ნაციონალური იდენტობა და წაციონალიზმი დაეუკავშიროთ ეთნიკური იდენტობისა და საზოგადოებრივი ერთობის საკითხებს.

მართალია, ზოგიერთი ამ საკითხთან დაკავშირებულ არსებულ წიგნში, მაგრამ მე ვამჯობინებ საკუთარი მოსაზრება წარმომადგენელი წინამოდერნულ ეთნოსა და მოდერნულ ნაციებს შორის კავშირებსა და იმ საშუალებების შესახებ, რომელთა მეშვეობითაც ისინი შეიქმნა და ჩამოყალიბდა. ეთნიკურობის პრობლემის თაობაზე ურთიერთსაპირისპირო მიდგომების შემცველი დიდიხალე ლიტერატურა არსებობს, რასაც აქ მხოლოდ გაკერით შევუხებები [იხილეთ, უპ. ყოვლისა, სამცხენიერო ესეები ნიგნებში: Taylor and Yapp (1979), Sivad (1986), McKay (1982), A.D. Smith (1988a)].

ამ ნიგნში ყურადღებას ვამახვილებ ოთხ მთავარ საკითხზე. პირველი განხილავს ნაციონალური იდენტობის დაბასათება სხვა კოლექტიურ კულტურულ იდენტოფიკაციებთან შეპირისპირებით. მეორეა თანამედროვე ნაციების ფორმირებაში სხვადასხვა ეთნიკური ბაზისის როლი და ადრეულ (მოდერნულ) ევროპაში მათი წარმოშობის საკითხი. მესამე არის სხვადასხვა სახის ნაციონალისტური იდეოლოგიისა და სიმბოლური პოლიტიკური იდენტობების ჩამოყალიბებაზე, დაბოლოს, ცხებში ნაციონალურ იდენტობათა სხვადასხვაგვარი პოლიტიკურ შედეგებსა და, აქედან გამომდინარე, ეთნიკური კონფლიქტების გაჩაღების შესაძლებლობას. აქვე განვიხილავ ადგილობრივი არასტაბილურობის გამაღვივებელი იდეოლოგიებისა და იდენტობებისაგან თავის დაღწევას ალბათობას.

შესაძლოა, ნაციონალიზმი წარმოადგენს ყველაზე მძლავრად ფუნქციონირებულ მთის იდენტობის შესახებ თანამედროვე მსოფლიოში. მაგრამ ის სხვადასხვა ფორმითაა წარმოდგენილი. ნაციონალური იდენტობის მთითუმი პოლიტიკური ერთობის საფუძვლად, როგორც ნები, გვევლინება ტერიტორია ან წინაპრები (ან ორივე ერთად). ეს სხვადასხვაგვარობა ხშირად არასტაბილურობისა და კონფლიქტის წყაროს წარმოადგენს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში, იმ შემთხვევაში, თუ მათი უგულებელყოფა ხდება. შემ-

თხვევითი არ არის, რომ ბევრი ყველაზე მწვავე და ხანგრძლივი ეროვნებათაშორისი კონფლიქტი ნაციონალური იდენტობის ურთიერთდაპირისპირებული მოთხოვნებისა და კონცეფციებისაგან მომდინარეობს. ამ აზრებისა და მოთხოვნების კონცეფციებისაგან მომდინარეობს, თუ გვინდა ოდესმე მარტო გავაგებოთ, მოვფარებაზე რომ აღარავფერი ვთქვათ, ეს კონფლიქტები და შედეგებით ნამდვილი ინტერნაციონალური ერთობა (ამის შესახებ იხილეთ შესანიშნავი გამოკვლევა Mayall-თან (1990)).

სწორედ ამ ინტერესებმა განაპირობა ამ ნიგნის შინაარსი და გეგმა. მე ვინცე სხვადასხვა კოლექტიური კულტურული იდენტობის შედარებულ განხილვას, რათა გამოვყო ნაციონალური ვინაობის სპეციფიკური ნიშნები. მეორე თავში განვიხილავ თანამედროვე ნაციების ეთნიკურ საფუძვლებს, მათ ნიშნებს, დინამიკასა და გადარჩენის პოტენციალს. მესამე თავში წარმოჩენილია ნაციების ფორმირების ორი მთავარი გზა. აქ დასმულია კითხვა იმის თაობაზე, თუ რატომ განვითარდა დასავლეთში პირველი ნაციონალური სახელმწიფოები. ძვირფასი სახელმწიფოების მიერ ქვედა ფენებისა და პერიფერიული ეთნიკური ჯგუფების პირობით რატო იმპორტირებოდა და ინტელექტუალებისა და პროფესიონალების მიერ სახალხო ეთნიკურ ერთობაში "ხალხის" მოხილვა-ზაცვის პროცესებს შორის კონტრასტმა პირველად თავი აჩინა ახალი დროის ევროპაში. თუმცა ძალიან მალე იგივე პროცესი წარმოადგინა სხვა კონტინენტებზეც და იგი თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკისა და კულტურის უცვლელ მოტივად იქცა.

მეოთხე თავი ეხება ნაციონალიზმის, როგორც იდეოლოგიის, ენისა და გრამატიკის, ცნებას. აქ ყურადღება გამახვილებულია ნაციონალური იდენტობის სიმბოლურზე, წეს-ჩვეულებებსა და ცერემონიებზე. ამავე დროს აქ წარმოდგენილია ის განსხვავება, რომელიც ნაციონალიზმის ტერიტორიულსა და ეთნიკურ ფორმებს შორის არსებობს. ნაციონალიზმი, როგორც იდეოლოგია და ენა, აღმოცენდა მეთორამეტე საუკუნის ევროპაში. ამიტომაც აუცილებელია მისი კულტურული მატრიცისა და იმ როლის მოკლედ განხილვა, რომელიც მის ჩამოყალიბებაში ინტელექტუალებმა შეასრულეს.

მეხუთე და მეექვსე თავებში განხილულია ნაციონალური იდენტობის ტერიტორიული და ეთნიკური მოდულების ჩამოყალიბების პროცესი და ამ მოდულების გაკლენა პოლიტიკურ მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში. მეხუთე თავში წარგნებია ყოფილი იმპერიებისა და კოლონიების ადგილას ნაციონალური პოლიტიკური ერთობების შექმნა; აგრეთვე ისიც, თუ რა როლს ასრულებს ინ-

ტელიგენცია "სამოქალაქო ნაციების" ("civil nations") ჩამოყალიბებაში. მეექვსე თავში თავილო გადადევნე სახალხო "ეთნო-ნაციონალიზმის" პერიოდულ მოხლეჩეებას შეცხრამეტე საუკუნის აღმოსავლეთ ევროპასა და ცენტრალურ აზიაში, შიოცე საუკუნის აფრიკასა და აზიაში, ევროპასა და საბჭოთა კავშირში 1960-იანი წლებიდან. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში "ცერნაკულური მობილიზაციის" (vertical mobilization) მსგავსი პროცესი იჩენს თავს. ამ დროს ხდება ხალხის მობილიზაცია მშობლიური (წმინდა) კულტურისა და ისტორიის წიაღში, რაც იწვევს მძლავრ ეთნიკურ მოძრაობებს, ირიდენტრიზსა და სახელმწიფოთა არსებული სისტემის შერყევას. განსხვავებულია მხოლოდ ამ პროცესის ფორმები და ხანგრძლივობა.

უკანასკნელ თავში განხილულია პოსტნაციონალური მსოფლიოს სავარაუდო იერსახე - მსოფლიო ნაციონალიზმისა და, იქნებ, ნაციების გარეშე. თუ გავითვალისწინებთ მრავალეროვან კორპორაციებზე არსებული შეზღუდვების, სამხედრო ბლოკების ეროვნისა და გლობალური საკომუნიკაციო ქსელების ნაციონალიზაციის პროცესებს, გლობალური ზენაციონალური ერთობის პერსპექტივა ერთობ უღიმეამოდ იკვეთება. მიუხედავად ამისა, "პან" ნაციონალიზმების კულტურული მფარველობის ქვეშ რეგიონალური გაერთიანებების ნიშნები კოლექტიურ იდენტროფიკაციაში შესაძლოა ახალ საფეხურს მოასწავებდეს, თუნდაც დღეამონის ზოგიერთ ნაწილში.

ეს, ალბათ, ხანგრძლივი და გაურკვეველი პროცესი იქნება. დაბეჭდებით მხოლოდ იმის თქმა შეიძლება, რომ ნაციონალური იდენტობა და ნაციონალიზმი საკმაოდ მძლავრობს და ძალას იკრებს სამომავლოდ. სწორედ ეს განაპირობებს ესოდენ გლობალური ვითარებისა და ფეთქებადი ძალის სასწრაფოდ გაცნობიერების საჭიროებას.

ენტონი ფ. სმიტი
ლონდონის ეკონომიკის სკოლა
21 მარტი 1990

ნაციონალური და სხვა იდენტობები

ბე. ნ. 429 წელი ათენისათვის გარდატეხის ქვეტობიდან იქცა. იმხანად ოცდაათი წლის მმართველობის შემდეგ, ათენელი მმართველი - პერიკლე ქმსვერპლა შავი ჭირის ეპიდემიას, რომელმაც მთელი ათენი გააჩანაგა. ამ დროიდან ათენის ძლიერება საგრძნობლად შემცირდა.

იმავე წელს სოფოკლემ დადგა ტრაგედია "ოიდიპოს მეფე", რომელიც მის უდიდეს ქმნილებად ითვლება. ამ ტრაგედიას ზოგჯერ აღიქვამენ, როგორც დრამატურგისაგან თანამემამულეთა გაფრთხილებას სიამაყისა და ძალაუფლების საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, მაგრამ უდავოა, რომ ცენტრალური თემა ამ ნაწარმოებისა იდენტობის (ვიწაობის) პრობლემაა.

ტრაგედია იწყება ფამიანობით, ამჯერად თებში და არა ათენში. მალე ვიგებთ, რომ შავი ჭირი თებეს დმერთებმა მოუვლინეს თებეს მეფის, ლაიოსის, დიდი ხნის წინანდელი და ჯერაც გამოუძიებელი მკვლელობის გამო. დედოფის გზაზე მომხდარი ამ მკვლელობიდან სულ მალე თებში ოიდიპოსი ჩამოვიდა. მან თებზე სფინქსისაგან იხსნა იმის წყალობით, რომ ყველა მისი გამოცანა გამოიყვინა, ოიდიპოსი თებში გამეფდა და ცოლად შეირთო დაქვრივებული დედოფალი იოკასტე, რომელთანაც ოთხი შვილი - ორი ვაჟი და ორი ქალი ეყოლა.

ტრაგედიის დასაწყისშივე ოიდიპოსი პირობას დებს, რომ ფამიანობის გამომწვევ მიზეზს გამოძიებს და ცოდეის ჩამდენს ქალაქიდან გააძეებს. იგი ბრმა მისანს ტირესიას მოუხმობს თავისთან. მაგრამ ტირესია ბუნდოვნიად პასუხობს, რომ თავად ოიდიპოსია სიბილწე და სწორედ ის არის თებდან გასაძეებელი. ოიდიპოსი ეჭვობს, რომ ტირესიას პასუხი იოკასტეს ძმის, მისდამი მტრულად განწყობილი კრეონისაგან მოდის. მაგრამ იოკასტე აცხრობს მათ დავას და აცხადებს, რომ ლაიოსი ყანალებმა მოკლეს იმ ადგილას, სადაც "სამი გზა ერთდება". ამან ოიდიპოსს ის წუთები გაახსენა, როდესაც მან გზაზე რამდენიმე უცნობი მოკლა. თუმცა ერთი ცოცხალი გადარჩა და თებში დაბრუნების შემდეგ ითხოვა, რომ სამწყემსურში გაეშვათ. სწორედ ეს კაცი იმყოფილია იმის გასაგებად, თუ რა მოუვიდა ლაიოსს.

კორინთოიდან ჩამოდის მაცნე და იტყობინება, რომ გარდაიცვალა ამ ქალაქის მეფე პოლიპოსი - ოიდიპოსის მამა. ამ ამბავ-

მა გადააწყვეტინა ოიდიპოსს, გამოერკვია, თუ რამ დაატოვებინა მას დიდი ხნის წინ კორინთო სამუდამოდ, ეს ამბავი დელფოს მისწის წინასწარმეტყველების გამო მომხდარა: მისანი იტყობინებოდა, რომ ოიდიპოსი მოკლავდა საკუთარ მამას, ხოლო დედას ცოლად შეირთავდა. და აი, ახლაც, ოიდიპოსი ვერ ბრუნდება კორინთოში, რადგან ეშინია, დედამისი მეროპე არ შეირთოს ცოლად. მაგრამ კორინთოდან ჩამოსულ მაცნეს კიდევ ერთი ამბავი უნდა შეეტყობინებინა ოიდიპოსსათვის: იგი არ იყო კორინთოს მეფისა და დედოფლის ნამდვილი ვაჟი. უშვილო მეფე-დედოფალმა იმეილეს ბიჭი, რომელიც სწორედ კორინთოდან მოსულ მაცნეს ეპოვა ოდესღაც, კითხრონის მთაზე წყნესად რომ იყო. კორინთოელ მწყემსს მამის თებელი მწყემსისათვის ბავშვი რომ არ გამოერთმია, ოიდიპოსს სიკვდილი ემუქრებოდა; მისი პატარა ღებები ისე მავრად შეეპოტათ, რომ ღრმად ჩაჭერილი წნეღისაგან სულ დასიებოდა (სქედან მოდის მისი სახელიც: ოიდიპოსი — დასიებული ღები). ვინ იყო ეს თებელი მწყემსი და საიდან მკადედა მას ეს ღებებდასერილი ჩვილი? იოკასტე უძალე ჩასწვდება სამიწელ სიმართლეს და ევედრება ოიდიპოსს, შეეშვას შემდგომ კლეეა-ძიებას. ოიდიპოსი უარს აცხადებს: მან უნდა გაარკეოს, "ვინ არის ის". იოკასტე გარეთ გამოეარდება და თავს ჩამოიხრჩობს, ოიდიპოსი კი არ დრკება:

მოხდეს, რაც არის მოსახდენი, შე გადაწყვეტე. მონაც რომ დავრჩე, ჩემი გვარი შევიცნო მაინც, ის კი ქალბა და თავისი ამაყი ფიქრით ალბათ რცხენია, მდაბიორი რომ გამოდევტო. შე კ აგრე ვოვლი, შე შეილი ვარ კეთილმოწყემი ბედის ქალმერთის და პატეი არა მკეს მცირე, მან ისე მშობა, როგორც დედა, ხოლო და-მშებად თვეები მკადე, მათ გამზადეს მცირეც და დიდიც. შე, აგრე შობილს, არადერი ისე არ შემცელს, რომ ჩემი გვარის გამოცნობა არ მოვიწდომო.¹

ახლა თებელი მწყემსი მოივენებს, აღმოწნდა, რომ კაცი, რომელიც ლაიოსის მკვლელობის დროს ცოცხალი გადარჩა, სწორედ ის იყო, ვისაც დიდი ხნის წინათ კითხრონის მთაზე კორინთოელი მაცნესათვის ჩვილი გადაეცა. თებელ მწყემსს ვერ არ უნდოდა სიმართლის გამხელა, მაგრამ მერე სამიწელი ბუქართი შემინებულმა აღიარა, რომ იგი იყო ლაიოსისა და იოკასტეს უახლოესი მსახური. მათ გაატანეს მას კითხრონის მთაზე დასაღუბავად

განწირული ბავშვი, რადგან წინასწარმეტყველების ახდენის შეეშინდათ. ბავშვი ლაიოსისა და იოკასტეს შვილი იყო...

ოიდიპოსი ვარეთ გავარდება, ტერში ჩამოკიდებულ თოქე ჩამომხრწვალ იოკასტეს იპოვის და თვალებს დაითრის. მთელი მისი დარწმენილი ცხოვრება — ვერ თებუმი, შემდეგ კი ანტიკონესთან ერთად გადასახლებაში — ერთ გრძელ შეკითხვად, მისი უცნაური ბედ-იღვლის არსში ჩანდომის მცდელობად ქცეულიყო, სანამ კოლონოში — ათენის გარეუბანში, ევმენიების ტვერში, მასაც მინამ არ უყო პირი. ასე განწმინდა მან ათენი სამუდამოდ. ეს იყო პოეტის უკანასკნელი აზრი, ძვ. წ. 406 წ., მისი ხანგრძლივი ცხოვრების დასასრულს.²

იდენტობათა სიგვავლე

სოფოკლეს ამ დრამაში ბევრი მოტივი და არაერთი შრეა, მაგრამ მოქმედებას თავიდან ბოლომდე გასდევს როგორც კოლექტიური, ისე ინდივიდუალური იდენტობის საკითხი. "მსურს ვიცოდე, ვინა ვარ": საკუთარი თავის შეცნობა არის როგორც სპექტაკლის მამოძრავებელი ძალა, ისე მოქმედების დედაარსი. მაგრამ ოიდიპოსის მიერ გაშთმელებული "მე" იმადროულად გაზღავთ სოციალური "მე", კატეგორია თუ როლი მამინაც კი, როდესაც მისში სიმართლის ნიშან-წყალიც არსადაა. მხოლოდ და მხოლოდ თავისი ვინაობის საბედისწერო გამვლავრების შემდეგ შეძლებს ოიდიპოსი საკუთარი ბედ-იღვლისათვის ნამერად თვალის გასწორებას. ის არც ღვანლმოსილი მშართველია, არც წვეულებრივი მამა ან მეუღლე და არც ქალაქის მხსნელი. ის ხან ბილწ არსებად გვევლნება, ხან — მკელელად, ხან — მდაბიო მონად, ხან — უცხო ჯურის კაცად და ხანაც — ბედის ნებეურად. რადის-აროდის დაინახავს იმას, რასაც, თუმც თვალბილული გახლდათ, ეერ ხედავდა და რასაც მხოლოდ ბრმა მისანი ტირესია ვერტტვა. ის შერე ტირესიად იქვევა, შერე ბრმა მისნად, რომელიც გამოვლილჭირთა და გამოორწული ბედის წყალობით კურნებისა და ხსნის ნიჭს ეზიარება.³

ოიდიპოსი სოფოკლეს ამ დრამაში კატეგორიებისა და როლებების მთელ წყებას გამოცდის. ეს როლები და კატეგორიები იმადროულად კოლექტიურ იდენტობათა ის სიმრავლეა, რომელიც კარგად იყო ცნობილი მებუთე საეკუნის ბერძნებისათვის. მათ, სამეფო ხელისუფლებისა თუ მკელელობის გამოცდლებაც რომ არ პქონოდათ, კარგად ესმოდათ ამგვარი თემების სიმპოლური და მითური მნიშვნელობა. ოიდიპოსის ტრაგეული ბედის ამ უც-

ნაწილობრივად, მის მიერ თანმიმდევრებით შესრულებული ეს ქაღალტი როლები ადვილად გასაგებად ესახებოდათ.

ოდიშისი, ისევე, როგორც სხვა დანარჩენი გმირები, რომელთა საქმეში მტრებმა ტრადიციულმა აღწერეს, ჩვეულებრივი ადამიანია, ოღონდ უჩვეულო პირობებში ჩაყენებული და თავისი განსაკუთრებული პედაგიგური გამოწვევით. ის წყურთულობით იმდენად, რამდენადაც ის როლები, რომლებიც მას თავისი წარმომავლობის გაგებაზე უნდა შეესრულებინა, გამოხატავენ კოლექტიურ იდენტობათა და "ადგილსამყოფელთა" მთელ წყებას. როგორც სხვებს, ოდიშისსაც ჰქონდა ასეთი როლი-იდენტობები: მამა, ქმარი, შვიდი და თვით გმირი. მისი ინდივიდუალური იდენტობა, მეტწილად, ამ სოციალური როლებისა და კულტურული კატეგორიებისაგანაა შექმნილი; ყოველ შემთხვევაში, ასე ჩანდა ქვემოთხსენებულ გამოამჟღავნებამდე. მერე კი მისი სამყარო ამოტრიალდა, მისი წინანდელი იდენტობები კი ფუჭი აღმოჩნდა.

ოდიშისის ამგვარი კარგად წარმოაჩენს იდენტობის პრობლემას. ის ცხადყოფს, რომ "მე" მრავალ იდენტობასა და როლს მოიცავს, იქნება ეს ოჯახური, ტერიტორიული, კლასობრივი, რელიგიური, ეთნიკური თუ გენდერული. ის აგრეთვე ავლენს, თუ როგორ ეფუძნება თითოეული ეს იდენტობა იმ სოციალურ კლასიფიკაციებს, რომლებმაც შესაძლოა სხვებ იცვალის ან სულაც გააქრეს. ოდიშისის წარმომავლის გამოამჟღავნება გვასწავლის, რომ სხვა უნილავი სამყარო ეხება მატერიალურს, თავდაყირა აყენებს მის სოციალურ კატეგორიებს და ანგრევს ყველა ნაცნობ იდენტობას.

რას წარმოადგენს ეს კატეგორიები და როლები, რომლისგანაც თითოეული ინდივიდუალური "მე" შედგება?

ყველაზე აშკარა და ფუნდამენტური გენდერის კატეგორია, გენდერული კლასიფიკაციები უცვლელი თუ არა, უნივერსალური და ყოვლისმომცველია. მათგანვე გამოდინარებობს სხვა განსხვავებანი და დაქვემდებარებანი. სქესია, ცხადად თუ ფარულია, მდენი განმსაზღვრელი; ის განაპირობებს მეტწილად ჩვენს შესაძლებლობებსა თუ მიღწევებს. იმედგარეულად, გენდერული განსხვავების ეს უნივერსალური და ყოვლისმომცველი ბუნება განაპირობებს იმ გარემოებას, რომ იგი უფრო სუსტ საფუძველს წარმოადგენს კოლექტიური იდენტოფიკაციისა და საზოგადოებრივი მოტივაციის პროცესში და შემქმნელობის უნარსაც მოკლებულია. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში ფემინისტური მოძრაობა აღმავლობას განიცდის, გენდერული იდენტობა, რომელიც მთელ დედამიწას მოიცავს, თანამედროვე მსოფლიოს

სხვა კოლექტიური იდენტობებთან შედარებით ფერმკრთალდება და თავისთავად მოცემულობად აღიქმება. კოლექტიური ცნობიერების ან ქმედების ინსპირირებისათვის გეოგრაფიულად, კლასიფიკაციულად და ეთნიკურად დაყოფილი გენდერული განმტობანი საჭიროა დაუკავშირდეს სხვა, უფრო მეტად შემამკმძღვრობელი, იდენტობებს.⁴

შეორე არის სივრცის ან ტერიტორიის კატეგორია. ლოკალური და რეგიონული იდენტობა ასევე ფართოდ გავრცელებულია, განსაკუთრებით, პრემოდერნულ ხანაშივე, ლოკალიზმიც და რეგიონალიზმიც თითქოს ფლობს იმ შემკავშირებელ თვისებას, რომელიც გენდერს ჩვეულებრივ არ გააჩნია. მაგრამ პირველი შეხვედრება ხშირად მცდარია. რეგიონები ადვილად შეიძლება დანაწევრდეს და ეს ნაწილებიც, შესაძლოა, სხვადასხვა დასახლებებზე დაიყოს. ძალზე იშვიათად ეხედებით ძლიერ და შეკავშირებულ რეგიონულ მოძრაობას, როგორც იყო, მაგალითად, ვანდუაში საფრანგეთის რევოლუციის დროს. მაგრამ, როგორც ამ ცალკეულ შემთხვევაში, მის ერთიანობას შესაძლოა განაპირობებდეს როგორც იდეოლოგია, ისე ეკოლოგია. უმეტესწილად კი "რეგიონალიზმს" განსხვავებული სატყვეობისა და თავისებური პრობლემების მქონე პოპულაციების მოტივაციის უნარი არ გააჩნია. გარდა ამისა, რეგიონები გეოგრაფიულად ძნელად განსასაზღვრია, მათი ცენტრები ხშირად მრავალრიცხოვანია, საზღვრები კი – ბუნდოვანი.⁵

შესამე ტიპი კოლექტიური იდენტობისა სოციალ-ეკონომიკურია და სოციალური კლასის კატეგორიას განკუთვნიება. ოდიშისის შიში იმისა, რომ ის შეიძლება იყოს "შონად შობილი," აირყვას ძველბრძანებისეულ მონიბისა და სიღარიბის შიშს. ხშირად ეს შიში განაპირობებდა პოლიტიკურ ქმედებებს მაშინაც კი, როდესაც მონიბა ყმობის ინსტიტუტმა შეცვალა. მარქსის სოციოლოგიაში კლასი პირველადია, იგია ნამდვილად რეალისტური კოლექტიური იდენტობა და ისტორიის ურთაფრთი შამორაგებელი ძალა. გარკვეული სოციალური კლასები – სხვადასხვა ტიპის არისტოკრატია, ბურჟუაზია, პროლეტარიატი – ზოგჯერ გადამწყვეტი პოლიტიკური და სამხედრო ქმედების საფუძველს ქმნის; ზოგჯერ, მაგრამ არა ყოველთვის, მეტიც, არცთუ ძალზე ხშირად, არისტოკრატის ერთობლივი ქმედება არც ისე ხშირად იქნის თავს, როგორც ფრაქციული კონფლიქტი თვით არისტოკრატის შიგნით. ნაციონალური ბურჟუაზიის სექტორებსა და ფრაქციებს შორის კონფლიქტი არცთუ ისე უჩვეულოა, თვით საფრანგეთის რევოლუციიდან მოყოლებული, რომ აღარაფერი ვთქვათ სხვა-

დასხვა ერების ბუნებაშიც შორის დაპირისპირებაზე, ხოლო რაც შეეხება მუშათა კლასს, მართალია, პროლეტარიატის საერთაშორისო ძმობის მითი ფართოდ გავრცელებული, მაგრამ ასევე ფართოდ გავრცელებული და მნიშვნელოვანია შრომელთა ერთობა მოცემული ნაციის ფარგლებში, რადგან მუშები იყოფიან ინდუსტრიული სექტორებისა და პროფესიული უნარ-ჩვევების მიხედვით. მუშათა რევოლუციები თითქმის ისეთივე იმპიათობაა, როგორც გლეხთა რევოლუცია. ორივე შემთხვევაში საბრძოლო და ლოკალური აჯანყებები ნორმად და მიჩნეულია.

სოციალური კლასი ძველად თუ გამოდგება ხანგრძლივი კოლექტიური იდენტობის საფუძველად, რადგან მისი ემოციური მიზიდულობა შეზღუდულია და არც კულტურული სიღრმე გააჩნია. "კლასს" მარქსისტული ნარმოების საშუალებებით დამოკიდებულების მიხედვით განვსაზღვრავთ თუ ვებრს დავესესებოთ, რომლის თანახმადაც "კლასი" ნარმოადგენს ბაზარზე იდენტური შანსების მქონე ერთობლიობას, ორივე შემთხვევაში ძალიან გაგვიჭირდება მისი საზოგადოებრივი ერთობის ნარმოჩენა ცნობიერებისა და იდენტობის საფუძველად. კლასები, ისევე როგორც გენდერული განმეტობანი, ხშირად სხვადასხვა ტერიტორიაზე მომოფანტული. კლასი მეტწილად ეკონომიკური ინტერესის კატეგორიაა და, ამდენად, ის იყოფა შემოსავლის სიდიდისა და პროფესიული უნარ-ჩვევების სხვადასხვაგვარიობის მიხედვით. გარდა ამისა, ეკონომიკური ფაქტორები ძალზე სწრაფად იცვლება; აქედან გამომდინარე, კლასობრივ საზოგადოებაში სხვადასხვა ეკონომიკურ ჯგუფში ხანგრძლივად ყოფნის შანსი, ცოტა არ იყოს, საუბრია. პირადი ეკონომიკური ინტერესები, როგორც წესი, სტაბილური კოლექტიური იდენტობის მასალად არ გამოდგება.

კლასობრივი იდენტობის კიდევ ერთი ასპექტი არსებობს, რომელიც, ერთი მხრივ, ხელს უწყობს და, მეორე მხრივ, ეწინააღმდეგება სტაბილური საზოგადოებრივი ერთობის ფორმირებას. "კლასი" აღნიშნავს სოციალურ ურთიერთობას; მოცემულ სოციალურ ფორმაციაში ყოველთვის არსებობს ორი ან მეტი დაპირისპირებული კლასი; ეს დაპირისპირება კიდევ უფრო ამწვავებს კლასთა შორის განსხვავებას და, ამდენად, კლასობრივ იდენტობებსაც, როგორც ეს ბრტანეთის მუშათა კლასის კულტურის შესწავლამ ცხადყო. იმავდროულად, როგორც ვნობილია, ამგვარ კლასობრივ იდენტობაში ტერიტორიულად შემოსაზღვრული პოპულაციის მხოლოდ ნაწილია ჩართული. იმ შემთხვევაში, თუ უნდა აღმოცენდეს უფრო რთული კოლექტიური იდენტობა, რომელიც

მელიც მთლიანად მოიცავს მოცემულ ტერიტორიაზე არსებულ პოპულაციას, იგი იქნება სრულიად განსხვავებული იმისაგან, რასაც კლასებსა და ეკონომიკურ ინტერესებზე დაფუძნებული იდენტობა შეეხება. ასეთი, უფრო ფართო მასშტაბის, კოლექტიური იდენტობები შეიძლება დაუპირისპირდეს ისეთი, შედარებით შემოსაზღვრულ, იდენტობებს, როგორცაა კლასის იდენტობა; შესაძლოა, სულაც დაანგრძობს ისინი, ან კიდევ, დაეოს კატეგორიზაციის სრულიად სხვა კრიტერიუმების გათვალისწინებით.

სწორედ ასე ხდება ყველაზე ხშირად, როგორც რელიგიური, ისე ეთნიკური იდენტობა მიიღებს იმისაგან, რომ მის საფუძველზე შექმნილმა საზოგადოებრივმა ერთობამ ერთზე მეტი კლასი მოიცავს. როდესაც რელიგიური გაერთიანებები ეკლესიად გარდაქმნას ლაშობენ, ისინი მოცემული პოპულაციის ყველა უბანს მიმართავენ და ხშირად ეთნიკური საზღვრების გადალახვასაც ცდილობენ. მათი გზავნილი ან ნაციონალურ ელფერს ატარებს, ან უნივერსალურს. ის არასოდეს ყოფილა მიმართული მხოლოდ ცალკეული კლასისადმი მაშინაც კი, როცა ამ რელიგიას სინამდვილეში მხოლოდ ერთი კლასი განეკუთვნებოდა. სასაინათა სპარსეთში შეხუთე საუკუნის მანდაკონში, როგორც სოციალური სამართლიანობის მოძრაობა, უდავოდ დაბალი სოციალური კლასებისათვის იყო განკუთვნილი, მაგრამ მისი მოწოდება, პრინციპში, უნივერსალური იყო. ასევე, ანგლიკანიზმი მეთუარმეტე საუკუნის ინგლისში უპირატესად მაღალი და საშუალო კლასის ნარმოადგენელთათვის მოიხარებოდა; თუმცა, პრინციპში, ის ღია იყო ყველა ინგლისელისათვის, როგორც ვებრმა აღნიშნა, "კლასობრივი რელიგიების" მეერი სხვადასხვა ფორმის არსებობა კლასობრივი და რელიგიური იდენტობების მჭიდრო კავშირსა და მათ ურთიერთისაგან სწრაფაზე მეტყველებს.

მოუხედავად ამისა, "რელიგიური იდენტობა" "სოციალური კლასისაგან" სრულიად განსხვავებულ კრიტერიუმებს ემყარება და ადამიანური საქირებისა და ქმედების სრულიად განსხვავებული სფეროებიდან ნარმოდგება. თუ კლასობრივი იდენტობა ნარმოებისა და გაცვლის სფეროდან მომდინარეობს, რელიგიური იდენტობა კომუნიკაციისა და სოციალიზაციის სფეროს ნაყოფია. იგი დაფუძნებულია კულტურის ღრძისა და მისი ელემენტების - ღირებულებების, სიმბოლოების, მითებისა და ტრადიციების ანაბეჭდებზე, რომლებიც ხშირად წეს-ჩვეულებებსა და რიტუალებშია კოდირებული. ამდენად, რელიგიური იდენტობა მიდრეკილია იქითკენ, რომ მორწმუნეთა ერთ ჯგუფში გააერთიანოს ყველა ის, ვისთვისაც ერთნაირადია მისაღები გარკვეული სიმბოლური

კოდები, ღირებულებათა სისტემები, სარწმუნოებრივი თუ რიტუალური ტრადიციები, ზემოპირი რეალობისადმი (თუნდაც უპიროვნო) მიმართულებანი და სპეციალიზებული ორგანიზაციების თუნდაც ძალზე სუსტი ანარეკლი.⁸

რელიგიური ერთობა ხშირად მჭიდროდ უკავშირდება ეთნიკურ იდენტობას. მაშინ, როცა "მსოფლიო რელიგიები" ცდილობენ გადალახონ და მოშალონ ეთნიკური საზღვრები, რელიგიური ერთობების უმეტესობა თანხვედრა ეთნიკურ ჯგუფებს. სომხები, ებრაელები, მონოფიზიტი ამპარა გვთავაზობს ასეთი თანხვედრის კლასიკურ შემთხვევებს; ამასვე მეტყველებს კოპტების მდგომარეობა არაბთა მიერ ეგვიპტის დაპყრობამდე. ეს კავშირი შეიძლება იყოს კიდევ უფრო მჭიდრო. ის, რაც თავდაპირველად შეიქმნა, როგორც წმინდად რელიგიური ერთობა, საბოლოოდ შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ ეთნიკურ ერთობად ჩამოყალიბდეს, ამის მაგალითია დრუზები - ეგვიპტეში დაარსებული მუსულმანური სექტის წევრები. იმის გამო, რომ იდენტიფიცირდნენ, დრუზებმა გადაინაცვლეს ლიბანის მთის ციხე-სიმაგრეებისაკენ. აქ ისინი მეთერთმეტე საუკუნის დასაწყისში ათი წლის მანძილზე თავიანთ რიგებში იღებდნენ სპარსელებს, ქურთებსა და არაბებს. მაგრამ ახ. წ. 1031 წელს თავიანთი უკანასკნელი მოძღვრის ბაჰა'ალ დინის გარდაცვალების შემდეგ პროზელიტიზაცია შეწყდა, აღინუსხა საზოგადოების ყველა წევრი, უპირველეს ყოვლისა, გარედან რელიგიური შემოტყვის შიშით. ამ საზოგადოებაში ველარც ევრაყენ შევიდოდ და ვერც ევლარაყენ გაემიჯნებოდნენ მას. ძალიან მალე დრუზები იქცნენ არა მარტო რელიგიურ, არამედ შთამომავლობით და ტერიტორიულ ერთობად. იყო დრუზი დღეს ნიშნავს, იყო "ეთნორელიგიური" ერთობის წევრი.⁹

დღესაც კი ბევრი ეთნიკური უმცირესობა ინარჩუნებს მჭიდრო რელიგიურ კავშირებსა და ემბლემებს, ჩრდილოეთ ირლანდიის კათოლიკეები და პროტესტანტები, პოლონელები, სერბები და ხორვატები, მარონიტები, სიქები, სინალები, კარენები და შიტი სპარსელები იმ მრავალეთნიკურ საზოგადოებათა რიცხვს განეკუთვნებიან, რომელთა იდენტობაც დაფუძნებულია განსხვავებულ რელიგიურ კრიტერიუმზე. აქაც, როგორც ჯონ არმსტრონგმა ცხადყო, ძალიან ადვილია ერთი ტიპის იდენტობიდან მეორე ტიპის იდენტობაში "გადანაცვლება". ასევე ხშირია იდენტობათა ურთიერთგადაფარვა. კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძილზე ეს ორი ტყუპი სვეტი - რელიგიური და ეთნიკური - იდენტურ თუ არა, ერთობ მჭიდრო კავშირში მანაც იყო ერთმეორესთან. ძველ დროში ყოველ ხალხს უკავდა

თავისი საკუთარი ღმერთები, წმინდა ტექსტები, რიტუალები და ტიპები იქაც კი, სადაც უმცირესობა თუ მინიმუმ შემდეგად იდენტიფიცირდებოდა. როგორც ადრე შუა საუკუნეების ევროპაში, ისე შუა აზიაში ისლამური და ქრისტიანული მსოფლიო რელიგიები, ზოგჯერ ეთნიკურად გამიჯნულ ეკლესიებად ან სექტებად იყოფილენ, რაც დასტურდება სომხების, კობეტებისა და, მოგვიანებით, შიტი სპარსელების მაგალითით. მართალია, არ შეიძლება გადაჭრით იმის მტკიცება, რომ სხვებზე უკეთესი ეთნიკური იდენტობითაა განპირობებული, მაგრამ საკმაო საფუძველი არსებობს საიმიხოდ, რომ რელიგიურ იდენტობას (მსოფლიო რელიგიების ნიადაგად კი) და ეთნიკურ საზღვრებსა და ერთობებს შორის მჭიდრო კავშირის არსებობა ვიფარაუდოთ.¹⁰

და მაინც, ანალიტიკური თვალსაზრისით, კოლექტიური კულტურული იდენტობის ეს ორი სახე მკაფიოდ უნდა განვსხვავოთ ერთმანეთისაგან. რელიგიურმა გაერთიანებამ, ბოლოს და ბოლოს, შეიძლება დაინაწიროს ეთნო-ლინგვისტური პოპულაცია, როგორც ეს მოხდა შედგენილ თუ გერმანელებთან, ან კიდევ, ეგვიპტეში. ძალიან დიდხანს რელიგიური მიჯნები ხელს უშლიდა ძლიერი და მყარი ეთნიკური ცნობიერების ჩამოყალიბებას ამ ხალხებში, სანამ საზოგადოების გაერთიანება ახალ, პოლიტიკურ საფუძველზე სწორედ ნაციონალიზმის შედეგობით გახდა შესაძლებელი. თუმცა, ისეთმა მსოფლიო რელიგიებმა, როგორცაა ბუდიზმი და ქრისტიანობა, შესაძლოა, მათი აღიარების შემდეგ, ადრე არსებული ეთნიკური საზოგადოებები გააძლიეროს, როგორც ეს შრი ლანკასა და ბირმაში მოხდა. ასევე, მსოფლიო რელიგიის მიღებამ შეიძლება შესუსტოს ეთნიკური განსხვავებები. ასე გაერთიანდნენ მთელი რიგი ბარბაროსი ხალხები მას შემდეგ, რაც ისინი გაქრისტიანდნენ. ამის მაგალითია ანგლების, საქსებისა და იუტების გაერთიანება ინგლისში.¹¹

შემდეგ თავში განვიხილავ საკუთრივ ეთნიკური იდენტობისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს, გამოყოფთ მის განსხვავებას სხვა იდენტობებისაგან, რელიგიური იდენტობის ჩათვლით. ამგვარად ეთნიკურ და რელიგიურ იდენტობათა მსგავსებას უნდა გავსვას ხაზი. ორივეს წარმომავლობა ეფუძნება კლასიფიკაციის ერთგვარ კრიტერიუმს - კულტურულს. ისინი ხშირად მოიცავენ და აძლიერებენ ერთმანეთს, ერთად ან ცალ-ცალკე მათ შემოქმედებით ძლიერი საზოგადოებრივი ერთობების მოპოვებასა და შენარჩუნებას.

“ნაციონალური” იდეოლოგიის ელემენტები

კულტურული იდენტობის ერთ-ერთი სახეობა, რომელიც დღე-განდღე დღეს ესოდენ მნიშვნელოვანი და გაგრძელებულია, მხოლოდ გაკვირვებით არის ნახსენები თებეს ციკლის სოფოკლეს დრამებში. დრამები თუმცა ზოგჯერ ქალაქებს შორის არსებული კონფლიქტების გარშემო ტრიალებს, მათში არასოდეს წამოჭრილა “ნაციონალური” იდეოლოგიის პრობლემა. თიფლისის მრავალგვარი იდენტობა აქვს, მაგრამ მისი “უცხოელობა” (ანუ არაბერძნული წარმოშობა) მათ შორის არ მოიაზრება. კულტურული კონფლიქტები მეტწილად ბერძნულ ქალაქ-სახელმწიფოებსა და მათ მმართველებს შორის მიმდინარე იმეზში აისახება. მართლაც, ვინა არ ასახავს ყოველივე ეს ძვ. წ. V ს-ის საბერძნეთის ვითარებას?

ფრიდრიხ მაინეცე გახლდათ ის, ვინც 1908 წელს ერთმანეთისაგან განასხვავა *Kulturnation* (კულტურული ნაცია) ანუ, უპირატესად, პასიური კულტურული ერთობა, და *Staatsnation* (სახელმწიფო ნაცია) – აქტიური თვითდეტერმინირებული პოლიტიკური ნაცია. შესაძლოა, არ ვეთანხმებოდეთ ტერმინების, თვით ტერმინების, მისეულ გამოყენებას – თუმცა მხოლოდ და მხოლოდ თვით ამ ტერმინებისა; მაგრამ განსხვავება თავისთავად საფუძვლიანია და არსებითი. პოლიტიკური თვალსაზრისით, ძველ საბერძნეთში არ არსებობდა “ნაცია”, იყო მხოლოდ ქალაქ-სახელმწიფოების ერთობა, რომელთაგან თითოეული დამოუკიდებლობის აზრით იყო შეპყრობილი. თუმცა კულტურული თვალსაზრისით, არსებობდა ძველი ბერძნული ერთობა, ელადია, რომელიც შეიძლება, მაგალითად, პერიკლეს გამოცხმო პოლიტიკურ სარბიელზე – როგორც წესი, ათენის სასარგებლოდ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შეგვიძლია ვილაპარაკოთ ბერძნულ კულტურულ და ეთნიკურ ერთობაზე, მაგრამ არა ძველ ბერძნულ “ნაციაზე”.

ეს იმას ნიშნავს, რომ ის, რასაც “ნაციონალური იდენტობა” ვუწოდებთ, გულსხმობს გარკვეულ, თუნდაც ერთობ უმნიშვნელო ცნებას პოლიტიკური ერთობისა. პოლიტიკური ერთობა, თავის მხრივ, ნიშნავს გარკვეული საერთო ინსტიტუტებისა და ამ ერთობის ყველა წევრისათვის უფლებათა და მოვალეობათა ერთიანი სისტემის არსებობას. ის აგრეთვე გულისხმობს განსაზღვრულ სოციალურ სფერებს, მკაფიოდ შემოსაზღვრულ ტერიტორიას, რომელთანაც არსებული ერთობის წევრები იდენტიფიცირდებიან და რომელსაც თავის თავს მიაკუთვნებენ. სწორედ ამ მოსაზრებით განსაზღვრა ნაცია ზოგიერთმა ფილოსოფოსმა, როგორც იმ

ადამიანთა ერთობა, რომლებიც მოცემულ ტერიტორიაზე ერთსა და იმავე კანონებსა და ინსტიტუტებს ემორჩილებიან.¹¹

ეს, რა თქმა უნდა, ნაციის პირწმინდად დასავლური კონცეფციაა. მაგრამ ისიც ზომ გასათვალისწინებელია, რომ სწორედ დასავლურმა გამოცდილებამ იქონია ძალზე ძლიერი, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტი ზემოქმედება ერთობის იმ კონცეფციაზე, რომელსაც “ნაციის” ვუწოდებთ. ახლებური პოლიტიკა – რაციონალური სახელმწიფო და საზოგადოების ახალი ტიპი – ტერიტორიული ნაცია, ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული, პირველად დასავლეთში აღმოცენდა. მათ თავისი ძალი დაასვეს უფრო გვიანდელ არადასავლურ კონცეფციებს და ეს მამინაც შეინიშნებოდა, როდესაც ეს უკანასკნელი ნორმიდან გადაუხვევდნენ.

მოდით, უფრო დეტალურად განვიხილოთ ნაციის ეს დასავლური ანუ “სამოქალაქო” მოდელი. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის სოცრული თუ ტერიტორიული კონცეფცია. ამ თვალსაზრისით თანახმად, ნაციის განკარგულებაში უნდა იყოს კომპაქტური, მისთვის განსაზღვრული ტერიტორია. ხალხი და ტერიტორია ერთმანეთს უნდა ეკუთვნოდნენ ისე, როგორც ეს პოლანდელილებთანაა. ძველ პოლანდელიებს თავი მაინდათ ღია ზღებისაგან ნაშობ ხალხად, რომელმაც საკუთარი მიწა-წყალი გამოქცედა (სიტყვა-სიტყვით) და თავის სამფლობელოდ აქცია. მაგრამ ასეთი მიწა-წყალი ყველგან ვერ იქნება. ის არ არის ჩვეულებრივი მიწის ნაკვეთი; ის არის და უნდა იყოს “ისტორიული” მიწა-წყალი, “სამშობლო”, ჩვენი ხალხის “აკვანი” მამინაც კი (როგორც ეს თურქების მაგალითიდან ჩანს), როცა ის პრეველსაცხოვრისს არ წარმოადგენს. “ისტორიული მიწა-წყალი” ის კუთხეა, სადაც ადგილიცა და ხალხიც საუკუნეების მანძილზე ერთმანეთზე კეთილისმყოფლად ზემოქმედებდა. სამშობლო ხდება ისტორიული შეხსიერებისა და ასოციაციების საცავი, ადგილი, სადაც “ჩვენი” ბრძენი წინაპრები, წმინდანები და გმირები ცხოვრობდნენ, შრომობდნენ, ლოცულობდნენ და იმროდნენ. ყოველივე ამის გამო მშობლიური მიწა უნიკალური ხდება. მისი მდინარეები, სახაპიროები, ტბები, მთები და ქალაქები “საკრალურ” მნიშვნელობას იძენს. ამ სათაყვანო და აღმავროთოვანებელი ადგილების მნიშვნელობას შეიძლება ჩანსდნენ მხოლოდ განადობლინი, ანუ, ნაციონალური თვითშეგნების მქონე პირები. ასევე, ამ მიწა-წყლის ბუნებრივი რესურსებიც მხოლოდ მისი ხალხის კუთვნილებია, “უცხოელები” ვერც მოიხმარენ და ვერც იხიერებენ. ნაციონალური ტერიტორია თვითყმარად უნდა იქცეს. ავტარქია როგორც

სამშობლოს საერო-სამხარული და დაცვის, ისე ეკონომიკური ინტერესებითაა ნაკარნახევი¹⁴.

მეორე ვლემენტია მამულის (patris), ერთიანი პოლიტიკური ნების, საერთო კანონებისა და ინსტიტუტების იდეა. ამის შედეგია ზოგიერთი ზოგადმარეგულირებელი ინსტიტუტების წარმოქმნა, რაც საერთო პოლიტიკურ განწყობილებებსა და ამოცანებში პოვნებს ასახვას, ზოგჯერ პატრია ირეკლება ძლიერად ცენტრალიზებულ და უნიტარულ ინსტიტუტებსა და კანონებში, როგორც რეგულაციის შემდგომ საფრანგეთში; თუმცა, იქაც კი, სხვადასხვა რეგიონები ინარჩუნებდნენ თავიანთ იდენტობებს მეოცე საუკუნის დასაწყისისათვის. მეორე უკიდურესობის წარმოადგენს იმ ცალკეული კოლონიების, პროვინციებისა და ქალაქ-სახელმწიფოების კავშირები, რომელთა ფედერალური ინსტიტუტები და კანონები ემსახურება როგორც ადგილობრივი პროვინციული თავისუფლების დაცვას, ისე საერთო ნებისა და საერთო პოლიტიკური სტრუქტურების გამოხატვას. როგორც ამერიკის შეერთებული შტატები, ისე ნიდერლანდების გაერთიანებული პროვინციები წარმოადგენს ამგვარი ნაციონალური კავშირის ნათელ დადასტურებას. ბევრი თვალსაზრისით 1579 წლის უტრეხტის უნიისა და ნიდერლანდების გაერთიანებული სახელმწიფოს (Union of Utrecht in 1579 and of the Netherlands States General) უპირველესი ამოცანა იყო, დაეცვა მასში შემავალი პროვინციების ოდნეული თავისუფლება და პროვინციები, რომლებსაც ასე უბეზად ხელყოფდა კარლოს V-ისა და ფილიპე II-ის მმართველობის დროს განხორციელებული პაპსურგათათვის შეეუღლი ცენტრალიზაციის პოლიტიკა. თუმცა ესპანეთის წინააღმდეგ გაჩაღებული ზანგრძლივი ომის სისასტიკემ მალე გააღვივა ერთიანი მიზნისა და იდენტობის თვითშეგნება (კალენისტური ზეგავლენისაგან სრულიად დამოუკიდებელი), რაც გამოხატავდა პოლანდური ნაციონალურ-პოლიტიკური ერთიანობის აღმავლობას, თუნდაც არასრულყოფილების ნიშნით აღბეჭდილს.¹⁵

მზარდი სამართლებრივი და პოლიტიკური ცნობიერების თანამდევად შეიძლება მოვიხაროთ საზოგადოებაში ერთობის წევრთა შორის სამართლებრივი თანასწორობის ცნება. მისი სრული გამოვლინება სოციალოგების მიერ განსაზღვრული სხვადასხვა სახე "მოქალაქეობისა", - ისეთი, როგორცაა სამოქალაქი და სამართლებრივი თუ პოლიტიკური უფლებები და მოვალეობები, აგრეთვე, სოციალ-ეკონომიკური უფლებები. აი, ის სამართლებრივი და პოლიტიკური უფლებები, რომელთაც დასავლური კონცეფცია ნაციის მისეული მოდელის განუყოფელ ნაწილად

იჩნევს: ეს გულისხმობს ნაცვალეობით უფლებათა და ურთიერთ-ვალდებულებათა მინიმუმის არსებობას მოცემულ საზოგადოებაში წევრებს შორის, და, შესაბამისად, გარეშე პირთა გამორიცხვას ამ უფლებ-ვალდებულებათაგან. ის აგრეთვე გულისხმობს ადგილობრივ კანონმდებლობებზე მალა მდგომი სამართლის საერთო კოდექსისა და, მასთან ერთად, მისი ისეთი კანონმდებარულბელი სამსახურების არსებობას, როგორცაა უზუნავე-სი სასამართლო და სხვ. მნიშვნელოვანია სწორედ იმ პრინციპის მიღება, რომ ნაციის ყველა წევრი თანასწორია კანონის წინაშე და რომ მდიდარი და ძლიერი მამულის (patris) კანონებით არის შეზღუდული.

საბოლოოდ, პოლიტიკური ერთობის წევრთა სამართლებრივი თანასწორობა მის მშობლიურ, საზღვარშემოებულ მინა-წყალზე შეიგრძნობა მისი პოპულაციისა თუ, უკიდურეს შემთხვევაში, ერთობის მთავარი, ძირეული ნაწილისათვის საერთო ღირებულებებისა და ტრადიციების წყალობით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ნაციებს უნდა ჰქონდეთ საერთო კულტურისა და სამოქალაქო იდეოლოგიის, საერთო გაგებათა და მისწრაფებათა, გრძნობათა და იდეათა საზოგადოება, რომელიც შუა-კავშირებს პოპულაციას მის მინა-წყალზე. საერთო სახალხო მას-კულტურის უზრუნველყოფა ევალება სახალხო სოციალიზაციის დანესებულებებს, კერძოდ, საყოველთაო განათლების სისტემასა და მას-მედიას. ნაციონალური იდენტობის დასავლურ მოდელში ნაცია გაიზარებოდა, როგორც კულტურის ერთობა, რომლის წევრები, გაერთიანდებულნი თუ არა, გაერთიანებულნი მიიწი იყვნენ საერთო ისტორიული შესაძლებლობით, მითებით, სიმბოლოებითა და ტრადიციებით. იქაც კი, სადაც ახალ, იმიგრანტულ გაერთიანებათა არსებობა სახელმწიფოს მიერ ნებადართულია გამოცხადებული, ისტორიული კულტურით აღჭურვილ გამართიანებებს რამდენიმე თაობის გამოცვლა დასჭირდათ იმისათვის, რომ მათი შთამომავლები "ნაციისა" და მისი ისტორიული კულტურის წევრები გამხდარიყვნენ საყოველთაო სოციალიზაციის ნაციონალური დანესებულებების დახმარებით.¹⁶

ისტორიული ტერიტორია, სამართლებრივ-პოლიტიკური საზოგადოება და საერთო სამოქალაქო კულტურა და იდეოლოგია - ყოველივე ეს არის ნაციის სტანდარტული, დასავლური მოდელის კომპონენტები. თანამედროვე მსოფლიოზე დასავლეთის ზეგავლენის წყალობით ისინი უმთავრეს ვლემენტებად რჩებიან, შესაძლოა, გარკვეული საზღვრელობებით - ნაციონალური იდენტობის არადასავლური კონცეფციების უმრავლესობაშიაც.

იმედდროულად, დასავლეთის მიღმა, მაგალითად, აღმოსავლეთ ევროპასა და აზიაში, აღმოცენდა ნაციის საკმაოდ განსხვავებული მოდელები. ისტორიულად ის მტკიცეობას უწყევდა დასავლური მოდელის გაბატონებას და ისეთ მნიშვნელოვან, ახალ ელემენტებს უმატებდა მას, როგორც არადასავლური საზოგადოებების განსხვავებული პირობებისა და ტრადიციების უფრო ეხმიანებოდა.

შეგვიძლია ამ არადასავლურ მოდელს ეუნოდოთ ნაციის "ეთნიკური" კონცეფცია. მისი განმასხვავებელი ნიშნებია განსაკუთრებული აქცენტი წარმომავლობასა და მშობლიურ კულტურაზე. მაშინ, როდესაც დასავლური შეხედულებით, ადამიანი უნდა ეკუთვნოდეს რომელიმე ნაციას და, ამავე დროს, შეუძლია აირჩიოს, რომელ ნაციას მიაკუთვნოს თავი, არადასავლური მოდელი ვერ ეგუება ამგვარ თავისუფლებას: განუჩივლად იძისა, შენს საზოგადოებაში დარჩები თუ ემიგრანტად იქცევი, უცილობლად და სამუდამოდ ნიშნდებული და ორგანულად დაკავშირებული იქნები იმ საზოგადოებასთან, რომლის წევრადაც დაიბადე. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ნაცია არის, უპირველეს ყოვლისა, ხანგრძლივად ნარმოშობის საზოგადოება.

ამ ეთნიკურ მოდელსაც აქვს რამდენიმე სახესხვაობა. პირველი, აქ აშკარად აღიარებულ წარმომავლობას მტვი ყურადღება ექცევა, ვიდრე ტერიტორიას. ნაცია განიხილება, როგორც ერთგვარი "ზეუჯახი." ის ამაჟებს თავისი წინამორბედი და გენეალოგიით, რათა გაამართლოს თავისი მოთხოვნები (მრეტენზიები), რომლებიც ხშირად ადგილობრივი ინტელექტუალების მიერაა წამოჭრილი. ასეთ, კერძოდ, აღმოსავლეთი ევროპისა და შუა აღმოსავლეთის ქვეყნებში. აქ, ამ კონცეფციამ მთავარი ისაა, რომ ნაციას შეუძლია თავალი გააღვიწოს საკუთარ ფესვებს, აღიაროს საერთო წინაპარი და ამით მთელი საზოგადოება და-მეზად ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ზიანყოფილ-მამიდაშვილებად მიიჩნიოს და სხვათაგან ნათესაური კავშირებით გამოაცალკეოს.

ოჯახური კავშირის ასეთი ხაზგასმა ნაციის ეთნიკურ კონცეფციაში ძლიერი ხალხური თუ დემოკრატიული ელემენტის ახსნაში გვეხმარება. რა თქმა უნდა, "ხალხი" დასავლურ კონცეფციაშიაც ფიგურირებს, მაგრამ იქ ის განიხილება, როგორც პოლიტიკური ერთობა, რომელიც საერთო კანონებსა და ინსტიტუტებს ექვემდებარება. ეთნიკურ მოდელში კი ხალხი, რომელიც, შესაძლოა, სინამდვილეში არც იყოს შიბილიზებული პოლიტიკური ქმედებისათვის, მინც ნაციონალიზტური მისწრაფებებისა და უმაღლესი სამსჯავროს რიტორიკულ ობიექტს წარმოადგენს. ლიდე-

რებს შეუძლიათ გაამართლონ თავიანთი ქმედება, გააერთიანონ ცალკეული კლასები და საზოგადოებრივი ჯგუფები მხოლოდ და მხოლოდ "ხალხის ნებაზე" აპელირებით. ეს ყოველივე ეთნოსის იდეას ზეკლასობრივსა და ხალხურ ფერადობას ანიჭებს იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ინტელიგენციას არა აქვს მიზნად დასახული მასების პოლიტიკურ არენაზე გამეფება. მაშასადამე, სახალხო მობილიზაცია, აქტუალური თუ არა, მორალური და რიტორიკული თვალსაზრისით, ძალზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეთნიკურ კონცეფციაში.¹⁷

ახლოგურად, ის ადგილი, რომელიც დასავლურ სამოქალაქო მოდელში კანონს ეთობა, ეთნიკურ მოდელში ადგილობრივ კულტურას, ენასა და წეს-ჩვეულებებს უკავია. აი, რატომ ასრულებენ ლექსიოგრაფები, ფილოლოგები და ფოლკლორისტიები ცენტრალურ როლს აღმოსავლეთი ევროპისა და აზიის ადრეულ ნაციონალიზმში. მათი ლინგვისტური და ეთნოგრაფიული გამოკვლევები "ხალხის" ძველი და თანამედროვე კულტურის სფეროში "ნაციად ყოფნის" გენმისთვის შესანიშნავ მასალას წარმოადგენს. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ის მაშინ იძენს, როდესაც საზოგადოებაში ნაციონალური ენის აღორძინების ცდა კრახით მთავრდება. ნაციონალური კულტურის ეს შეკვლევარები საზოგადოებაში მათი მითების, ისტორიისა და ენობრივი ტრადიციების ფართოდ გავრცელების უმსახურებიან და ამით ეთნიკური ნაციის იდეის კრისტალიზაციასა და სუბსტანციზაციას ახდენენ მის წევრთა უმეტესობის ცნობიერებაში მაშინაც კი, როცა ძველი ენები გაქრობის პირასაა (ირლანდიისა და ნორვეგიის მაგალითი)¹⁸

გენეალოგია და საგარეულო შემკვიდრებითი კავშირები, ადგილობრივი ენები, სახალხო მობილიზაცია, ადამიანების – ეს ყველაფერი არის ნაციის ალტერნატიული, ეთნიკური კონცეფციის ის ელემენტები, რომლებმაც ასახეს აღმოსავლეთი ევროპისა და აზიის არაერთი საზოგადოების მიერ განვლილი სრულიად განსხვავებული გზა "ნაციის წამოყალიბებისა", რაც ძალზე დინამიურ პოლიტიკურ გამოწვევად წარმოიჩინდა. როგორც ქვემოთ დავინახავთ ეს ის გამოწვევაა, რომელიც მსოფლიოს ბევრ კუთხეში დღემდე პერიოდულად თავს იჩენს და რომელშიც ყოველი ნაციონალიზმის საფუძველში ჩაბუდებული დრმა დუალიზმი აისახება. მართლაც, ყოველი ნაციონალიზმი სხვადასხვა დოზითა და ხარისხით შეიცავს როგორც სამოქალაქო, ისე ეთნიკური მოდელის ელემენტებს. ზოგჯერ სამოქალაქო და ტერიტორიული ელემენტი ჭარბობს, ზოგჯერ კი – ეთნიკური და ადგილობრივი კულტურის კომპონენტები. იაკობინელთა მმართველობის პერი-

ოღმუ, მებაღიოდა, ფრანგული ნაციონალიზმი უმთავრესად სა-
მოქალაქო და ტერიტორიული ნიშნით იყო აღმშენებელი. ის ქა-
დაგებდა რესპუბლიკური სამშობლოს (patrie) ერთობას და მისი
მოქალაქეების ძმობას პოლიტიკურ-სამართლებრივ საზოგადო-
ებაში. ამავე დროს აღმოცენდა ლინგვისტური ნაციონალიზმი,
რომელსაც ბარერი და აბატი გრეგუარი ქადაგებდნენ და რომე-
ლიც შეგვიმნური ფრანგული კულტურის სიმშენებელი და მისი
ცივილიზაციის გავრცელების მისიით აღმრულ სიამაყის გრძნო-
ბას აირეკლავდა. მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში ფრანგული
კულტურული ნაციონალიზმი, უფრო მეტად, ვიდრე ფრანკული
და გალური, ნაციის ეთნიკურ კონცეფციებს ავითარებდა. კლე-
რიკალურ-მონარქისტული სამართლის უჩვეულო შერწყმამ "ორ-
განული" ნაციის გენეალოგიურ და ძირეულ კონცეფციებთან ეს
სამართალი ნაციის რესპუბლიკურ, ტერიტორიულ და სამოქალაქო
მოდელს დაუპირისპირა, სახელდობრ, დრეფუსის საქმის
მსვლელობის დროს.¹⁹

თუმცა, ყველაზე მწვავე კონფლიქტების დროსაც კი, რომლე-
ბიც ნაციის საპირისპირო მოდელს აირეკლავდნენ, გარკვეულ-
მა ძირეულმა წარმოდგენებმა საერთო ნაციონალისტური დის-
კურსის საფუძველზე განსხვავებული პარტიები ერთმანეთთან
შეაკავშირა. საფრანგეთის ზემომოყვანილ მავალითში როგორც
რესპუბლიკელებმა, ისე მონარქისტებმა გაითავისეს იდეა საფ-
რანგეთის "ბუნებრივი" და ისტორიული ტერიტორიის შესახებ
(ელზასის ჩათვლით), ასევე, არ არსებობდა რეალური აზრთა
სხვადასხვაობა ნაციონალური იდეალებისა და ისტორიის და-
წერვის საქმიანობის თაობაზე საყოველთაო, საზოგადოებრივი
საგანმანათლებლო სისტემის მეშვეობით, თუ არ ჩავთვლით ში-
ნაარსის ზოგიერთ ასპექტს (მეტადრე, კათოლიკურს). ასევე უნი-
ვერსალური იყო ფრანგული ენისადმი ერთგულება. თავად საფ-
რანგეთისა და ფრანგი ხალხის ინდივიდუალობაც არაგის მიუჩ-
ნევიან საექვეოდ. აზრთა სხვადასხვაობამაც თავი იჩინა მხოლოდ
ამ უნიკალურობის ისტორიულ შინაარსთან და, შესაბამისად, იმ
გაკვეთილებთან მიმართებაში, რომლებიც ამ გამოცდილებიდან
უნდა გამოეტანათ.

ეს იმაზე მიუთითებს, რომ ნაციის საპირისპირო მოდელის
მიღმა იგულისხმება ზოგადი მრწამსი იმის თაობაზე, თუ რას
წარმოადგენს ნაცია ნებისმიერი სხვა კოლექტიური, კულტურულ-
ლი იდენტობისგან განსხვავებით. ისინი მოიცავენ იმ თვალსაზრ-
ისს, რომ ნაცია არის ტერიტორიულად შემოსაზღვრული პო-
პულაციის ერთიანობა, რომელსაც საკუთარი სამშობლო უნდა

შქონდეს; რომ მის წევრებს აქვთ საერთო (მას)კულტურა, საერ-
თო ისტორიული მითები და ისტორიული მეხსიერება; რომ ნაცი-
ის წევრებს აქვთ ერთიანი საკანონმდებლო სისტემით განსაზღ-
ვრული უფლება-მოვალეობანი; რომ მათთვის დამახასიათებელია
შრომის საერთო დანაშაულები და წარმოების სისტემა მისი წევ-
რებისათვის მობილურობის უზრუნველყოფით მოცემული ტერი-
ტორიის ფარგლებში. ეს არის ის შთხოვნები და მოსაზრებანი,
რომლებიც საერთოა ყველა ნაციონალისტისათვის და ფართოდაა
აღიარებული თვით მათი კრიტიკოსებისგანაც, რომლებიც, მე-
საძლთა, უფრო შორსაც წავიდნენ და დაგვიან ამგვარი ნაციების
არსებობით განპირობებული შემდგომი გლობალური დახლეობა და
კონფლიქტების წარმოქმნა.

ამგვარი ზოგადი ვარაუდების არსებობის საფუძველზე შედ-
ვიძლია გამოვეყოთ ნაციონალური იდენტობის ძირითადი ნიშან-
თვისებები:

1. ისტორიული ტერიტორია, ანუ სამშობლო
2. საერთო მითები და ისტორიული მეხსიერება
3. საერთო საზოგადოებრივი მასკულტურა
4. ყველა წევრისათვის საერთო სამართლებრივი უფლება-
მოვალეობანი
5. საერთო ეკონომიკა მის წევრთათვის ტერიტორიული მო-
ბილურობის უზრუნველყოფით.

ამგვარად, ნაცია შეიძლება განისაზღვროს როგორც ადამიან-
თა სახელდებელი პოპულაცია, რომელსაც აქვს საერთო ისტო-
რიული ტერიტორია, საერთო მითები და ისტორიული მეხსიერე-
ბა, საზოგადოებრივი კულტურა, საერთო ეკონომიკა და საერთო
სამართლებრივი უფლება-მოვალეობანი ყველა წევრისათვის.²⁰

ამგვარი პირობითი დეფინიცია აამკარავებს ნაციონალური
იდენტობის რთულსა და აბსტრაქტულ ბუნებას. სინამდვილეში
ნაცია შეიძლება მოერგოს კოლექტიური იდენტობის სხვა სახე-
ობებს, რითაც აიხსნება არა მარტო ის, თუ როგორ არის შესაძ-
ლებელი ნაციონალური იდენტობის სხვა ტიპის – კლასობრივ-
რელიგიურ, ეთნიკურ – იდენტობებთან კომბინირება, არამედ ნა-
ციონალიზმის, როგორც იდეოლოგიის, ქამლეონისებური სახეც-
ვლილებანიც, რომდესაც ის სხვა იდეოლოგიებს – ლიბერალიზმს,
ფაშიზმსა და კომუნისმს – ეხამება. ნაციონალური იდენტობა
ფუნდამენტურად მრავალგანზომილებიანია. ის ნაციონალისტთა
კერძო ურატეციების ძალისხმევითაც კი ვერასოდეს შემოიფარ-
გლება ერთი რომელიმე ელემენტით. ასევე, მას ვერ მოახვევ
თავს მოსახლეობას ზელოფხურად, სწრაფად და იოლად. ნაცია-

ნაღვრი იდენტობის ამგვარი დეფინიცია მას აგრეთვე აშკარად განასხვავებს სახელმწიფოს წესისმიერი კონცეფციისგან. ეს უკანასკნელი მნიშვნელოვანწილად ებება საზოგადოებრივ დანებებულეებს, რომლებიც განირჩევა სხვა სოციალური ინსტიტუტებისაგან და მათგან სრულიად დამოუკიდებელი იმედროულად, მას აქვს მონოპოლია ძალადობისა და იძულებით გადასახლებაზე მოცემული ტერიტორიის ფარგლებში. მეორე მხრივ, ნაცია ნიშნავს კულტურულსა და პოლიტიკურ კავშირს, რომელიც ერთიან პოლიტიკურ საზოგადოებაში ერთიანებას იმით, ვინც მშობლიური მიწა-წყლითა და ისტორიული კულტურითაა შეკავშირებული. ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ჩვენ უარყოფითად ამ ორი ცნების გარკვეულწილად თანხვედრას, გამომდინარე იქიდან, რომ მათ აერთიანებთ ისტორიულ ტერიტორიისთან მიმართება და (დემოკრატიულ სახელმწიფოებში) ნება ხალხის სუვერენიტეტისა. თუმცა თანამედროვე სახელმწიფოებმა - როგორც ცალკეულ ნაციათა სახელმწიფოებმა - თავიანთი ლეგიტიმაციისათვის ნაციონალური და ხალხისათვის მისაწვდომი ტერმინები უნდა მოიშველიონ. მათი შინაარსი და ფოკუსი სრულიად განსხვავებულია.²¹

ნაცია და სახელმწიფოს შორის ამ შეუთავსებლობის მავალი-თი ბევრი დღევანდელი "შრავლობით" სახელმწიფო. მართლაც, ეოლკერ კონერის განაგრძობებით, 1970-ანი წლების დასაწყისში სახელმწიფოების სულ რაღაც 10 პროცენტი შეიძლება მიჩნეულყო ნამდვილ "ნაცია-სახელმწიფოებად" იმ თვალსაზრისით, რომ სახელმწიფოს საზღვრები თანხვედრა ნაციისა და მისი მთელი პიპულაცია ერთიანი ეთნიკური კულტურის მატარებელია. ყოველი სახელმწიფო მიეღობს ამგვარ ნაცია-სახელმწიფოებრიობას. ამიტომ ის ცდილობს, ლეგიტიმურობის პრეტენზია (მოთხოვნა) შემოაგრლოს პოლიტიკური ერთობისა და ხალხის სუვერენიტეტის მოთხოვნით. ხოლო ეს, ოდითგანვე ჩამოყალიბებულ დასავლურ სახელმწიფოებშიც კი შეიცავს რისკს იმისა, რომ სახელმწიფოს საფრთხე შეექმნას მის საზღვრებში მყოფი ეთნიკური ერთობისაგან. ასეთი შემთხვევები, რაც საკმაოდ ხშირია, იმის მავალითია, თუ რაოდენ ღრმა ის უფსკრული, რომელიც ნაციისა და სახელმწიფოს ცნებებს ერთმანეთისგან თიშავს და რომლის დამადასტურებელ ისტორიულ მასალას ქვემოთ წარმოგიდგენთ.²²

ნაციონალური იდენტობის ზომიერანი ფუნქცია და პარაფრაზი

მოდით, შევაჯამოთ. ნაციონალური იდენტობა და ნაცია რთული კონსტრუქციაა, რომელიც რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული კომპონენტისაგან შედგება. ესენია: ეთნიკური, კულტურული, ტერიტორიული, ეკონომიკური და სამართლებრივ-პოლიტიკური ასპექტები. ნაციონალური იდენტობა და ნაცია გულისხმობს ერთობის ნერვებს შორის სოლიდარობის ისეთი კავშირების არსებობას, როგორცაა საერთო წარსული, მითები, ტრადიციები, რაც აირეკლება ან არ აირეკლება საკუთარი სახელმწიფოს იერსახეში; თუმცა ისინი ძირითადად განსხვავდებიან სახელმწიფოსათვის დამახასიათებელი წმინდად სამართლებრივი და ბიუროკრატიული კავშირებისგან. კონცეპტუალურად, ნაცია პრეტენზია იმისათვის, რომ სხვადასხვა განზომილებაში მყოფი ორი რეალიზა - ერთი მხრივ, სამოქალაქო და ტერიტორიული, მეორე მხრივ კი - ეთნიკური და გენეალოგიური - ერთმანეთს დაუკავშიროს (ცალკეულ შემთხვევებში სხვადასხვაგვარი პრიპორციულობით).

სწორედ ეს მრავალგანზომილებიანობა ანიჭებს ნაციონალური იდენტობას ამგვარ მოქნილობასა და მდგრადობას მოდერნულ ცხოვრებასა და პოლიტიკაში და სწორედ ის აძლევს საშუალებას ნაციონალური იდენტობას თავისთავადობის დაკარგვის გარეშე უფექტურად შეურწყას სხვა ძლიერ იდეოლოგიებსა და მოძრაობებს.

ნაციონალური იდენტობის ამ მრავალსახოვანი ძალის საილუსტრაციოდ შეგვიძლია ყურადღება გადავახვიოთ ზოგიერთ ისეთ ფუნქციაზე, რომელსაც ის ასრულებს ჯგუფებისა თუ ინდივიდუებისათვის.

ზემოაჩოთვლილი განზომილებების გათვალისწინებით, ისინი შეიძლება "შინაგანი" და "გარეგანი" ობიექტური შედეგების მქონე ფუნქციებად დავეყოთ.

გარეგანი ფუნქციება ტერიტორიული, ეკონომიკური და პოლიტიკური. ნაცია, უპირველეს ყოვლისა, განსაზღვრავს გარკვეულ სოციალურ სივრცეს, რომლის ფარგლებშიც უნდა იცხოვროს და იმრომონ მისმა წევრებმა; იმედროულად, ის შემოსაზღვრავს ისტორიულ ტერიტორიას, რომელიც საზოგადოებრივ ერთობის დროსა და სივრცეში მიუჩნეს ადგილს. ის (ნაცია) ადამიანებს აწოდებს ასევე "საკრალურ ცენტრებს", სულიერ და ისტორიულ სალოცავებს, ობიექტებს, რომლებიც ამ ნაციის "მორალური გეოგრაფიის" უნიკალობას გამოხატავს.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, ნაციები იძლევიან ტერიტორიულ რესურსებზე, მათ შორის ადამიანის სამუშაო ძალაზე, კონტროლის დამყარების გარანტიას; ისინი შეიმუშავენ შრომის დანაწილების ერთიან სისტემას; ასევე, ხელს უწყობენ როგორც შრომით საქმიანობასა და საქონელბრუნვას, ისე მის წევრებს შორის რესურსების განაწილებას მშობლიური ტერიტორიის ფარგლებში. წევრობის, საზღვრებისა და რესურსების განსაზღვრით ნაციონალური იდენტობა გვაზიარებს ნაციონალური ავტარქის იდეალების პირველმნიშვნელობას.²³

პოლიტიკური თვალსაზრისით, ნაციონალური იდენტობა ფუნქციონირებს სახელმწიფოსა და მის ორგანიზაციას, ან მის წინაპოლიტიკურ ეკვივალენტებს ნაციებში, რომელთაც არა აქვთ სახელმწიფოებრიობა. პოლიტიკური პერსონალის შერჩევა, პოლიტიკური ქცევის რეგულაცია და ხელისუფლების არჩევა ნაციონალური ინტერესის კრიტერიუმებზე დაფუძნებული ითვლება, რომ ნაციონალური ინტერესი გამოხატავს მასში შემაჯავლი მთელი ხალხის ნაციონალურ წებასა და ნაციონალურ იდენტობას.

მაგრამ, ალბათ, ნაციონალური იდენტობის ყველაზე არსებითი ფუნქცია არის იმ საერთო კანონიერ უფლებამოსილებათა დეკლარაცია, რომლებიც ნაციის სპეციფიკურ ღირებულებებს, ხასიათს განსაზღვრავენ და საუკუნოვან წეს-ჩვეულებებს გამოხატავენ. დღეს სოციალური წესრიგისა და სოლიდარობის დასამყარებლად ნაციონალური იდენტობის მომველიება აუცილებელ პირობად იქცა.

ნაციონალური იდენტობები, აგრეთვე, ასრულებენ უფრო ინტიმურ, შინაგან ფუნქციას ერთობის წევრი ინდივიდებისათვის. ამათგან ყველაზე თვალსაჩინოა წევრების, როგორც "ნაციონალების" და "შოქალაქების", სოციალიზაცია. დღეს ეს მიიღწევა საეკონომიკური, სტანდარტიზირებული, საზოგადოებრივი, საყოველთაო განათლების სისტემის მეშვეობით, რომლის წყალობითაც სახელმწიფოს შესვეურნი იმედოვნებენ ნაციონალური ერთგულებისა და თვითმყოფი, პომოცენტური კულტურის დასწერვას. მსგავსი საქმიანობის განსახორციელებლად მნიშვნელოვან ენერჯიას ხარჯავს სახელმწიფოთა უმეტესობა კულტურული თვითმყოფადობისა და ერთიანობის ნაციონალისტური იდეალების ხელშეწყობით.²⁴

ნაცია, აგრეთვე, მოწოდებულია საერთო ღირებულებების, სიმშობლივისა და ტრადიციების შერწყმის გზით ინდივიდებსა და კლასებს შორის განავითაროს სოციალური კავშირები. სიმშობლიულების – დროშების, ფულის ნიშნების, პიშნების, უნიფორმების,

მონუმენტებისა და ცერემონიების მეშვეობით წევრებს შეახსენებენ მათ საერთო შემკვიდრებობას, კულტურულ ნათესაობას, ალექციებზე და ამსაფრთხილებს მათ გრძობებს საერთო იდენტობისა და საერთო კუთვნილების გათავისებობით. ნაცია გველენება "მორწმუნე მოლუანეთა" გაერთიანებად, რომელსაც ხელმწიფება წინააღმდეგობებისა და დაბრკოლებების გადალახვა.²⁵

დაბოლოს, ნაციონალური იდენტობის შეგნება კოლექტიური მეობისა და მისი თვითმყოფი კულტურის ძირითადი ინდივიდუალური "შე"-ს სამყაროში თვითგანსაზღვრისა და ადგილის პოვნის მძლავრ საშუალებას წარმოადგენს. სწორად გაზიარებული, უნიკალური კულტურის მეშვეობით ვაცნობიერებთ "ფინ ვარტ" თანამედროვე სამყაროში. ამ კულტურის ხელახლო აღმოჩენა კვლავაც საკუთარ ნამდვილ "შე"-ს აღმოგვიანინებს, ყოველ შემთხვევაში, ასე ესაბენ ეს ბევრ გაორებულსა და ორიენტაციადაკარგულ პიროვნებას, რომელიც თანამედროვე მსოფლიოს ფართომასშტაბიანი ცვლილებებისა და გაურკვევლობის პირისპირ აღმოჩნდა.

თვითგანსაზღვრისა და საკუთარი ადგილის პოვნის ეს პროცესი, ბევრნაირი თვალსაზრისით, ნაციონალური იდენტობის გასაღებია, მაგრამ ამავე დროს ეს ის ელემენტია, რომელმაც ყველაზე მეტად დათესა ეჭვი და სკეპტიციზმი. ადამიანურ დამოკიდებულებათა და ალქის მრავალგვარობას თუ მივიღებთ მხედველობაში, არცთუ ისე გასაკვირი იქნება, ნაციონალისტები, მათი კრიტიკოსები და სხვა დანარჩენები იმ კრიტერიუმებზე თუ ეერ შეთანხმდებიან, რომლებიც ნაციონალური "შე"-ს იდენტობასა და ადგილს განსაზღვრავს. ნაციონალური "შე"-ს ძიება და პიროვნების მიმართება მასთან ნაციონალისტური პროექტის ყველაზე საეჭვო და დამაფიქრებელ ელემენტად რჩება.

ეს ეჭვები ორივე – როგორც ფილოსოფიურ, ისე პოლიტიკურ – სფეროს მოიცავს. რაკი ნაციონალური "შე" მრავალი სახითაა წარმოდგენილი რეალურ სინამდვილეში (ნაციის მრავალსახე ბუნების ბუნებრივი შედეგი), ნაციონალისტურ დოქტრინასაც მისდგნენ მისი კრიტიკოსები და არათანმიმდევრულად და შეუსაბამოდ შერაცხეს. ნაციონალისტების ნაწევრები ნაციონალური კრიტერიუმების განუსაზღვრელობამ და მათმა ბუნდოვანმა, ცვალებადმა, ხშირად თავისუფალმა ხასიათმა საეჭვო გახადა იმ იდეოლოგიის დამაჯერებლობა იტაც კი. სადაც პატივი მიეცება ადამიანის ისეთ პირადულ ნაციონალისტურ მისწრაფებებს, როგორცაა კულტურული მრავალფეროვნების იდეა. უკეთეს შემთხვევაში ნაციის იდეა არაიანამიმედვრულად და ბუნდოვნად

გვესახება, უარეს შემთხვევაში კი - აბსურდულად და წინააღმდეგობრივად.²⁶ ინტელექტუალური სკეპტიციზმი მორალური განსჯის ტოლფასია.

"ნაციონალური იდენტობის" სახელით ხალხი, ზოგიერთების მტკიცებით, შიდაა საკუთარი პრივილეგიები დათმოს, სხვებისა კი შეკვეციოს, ისინი მზად არიან, ფეხებზე გათელიონ იმ ეთნიკური, რასობრივი და რელიგიური უმცირესობების სამოქალაქო და რელიგიური უფლებები, რომლებსაც ნაცია ვერ მთავთქავს. შესაბამისად, მიმდებარე საერთაშორისო, უფრო ზუსტად კი, სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობები. დიხავლეთის შუაგულიდან მთელ დედამიწის ზურგზე მოდებულმა ნაციის იდეალმა მოიტანა დაბნეულობა, არასტაბილურობა, მტრობა და ტერორი, განსაკუთრებით, შერეულ ეთნიკურ და რელიგიურ დასახლებებში. ნაციონალიზმმა - დოქტრინამ, რომელიც ნაციას ყველანაირი პოლიტიკური ქმედების ობიექტად, ხოლო ნაციონალურ იდენტობას ნებისმიერი ადამიანური ღირებულების საზომად სახავს - საფრანგეთის რევოლუციის შემდგომ ერთიანი კაცობრიობის, მსოფლიო საზოგადოებისა და მისი მორალური ერთიანობის ფაქტად იდგა სადავო გახადდა. სამიგვიროდ, ნაციონალიზმი პოლიტიკური ერთობისათვის ვითარებას შეზღუდულ, კონფლიქტებით გაჯერებულ ლეგიტიმაციას, რომელიც უცხოელად დააჯავებს ერთმანეთს კულტურულ ერთობებს. კულტურული განსხვავებების სიუხვე თუ მრავალფეროვნება კი მხოლოდ პოლიტიკური ქარიზმისაკენ უბიძგებს კაცობრიობას.²⁷

ეს ნაცინობი ბრალდება; მისი მასშტაბები და ინტენსივობა კი ნათელყოფს ემოციურ და პოლიტიკურ ძალმოსილებას იმ იდეალისა, რომელსაც იგი ასე მკაცრად განიკითხავს. მაგრამ თავად იდეალი და იდენტობა, რომელთაც ამდენი ფუნქციის შესრულება ხელეწიფებათ - კოლექტიური იქნება იგი თუ ინდივიდუალური, - სრულიად სხვადასხვაგვარ სოციალურ და პოლიტიკურ შედეგებს მოიქცევიან. გამომდინარე იმ განსხვავებული გარემოებებიდან, რომლებშიაც ნაციონალისტებს უნდათ ოპერირება. ჩვენ მხოლოდ ჩამოვთავით ნაციონალიზმის კეთილისმყოფელ შედეგებს: ნაციონალურ უმცირესობათა კულტურის დაცვა, "დაკარგულ" ისტორიულ და ლიტერატურულ ძეგლებზე ზრუნვა, კულტურული რენესანსის წახალისება, "იდენტობის კრიზისის" დაძლევა, საზოგადოებრივი ერთობისა და სოციალური სოლიდარობის ლეგიტიმაცია, ტირანიასთან დამპირისპირება, ხალხის სუვერენიტეტისა და კოლექტიური მობილიზების იდეალის დაწერვა, დამო-

უკიდრული ეკონომიკის გაძლიერების მოტივირება. თითოეული ეს მიმდინელოვანი ნაბიჯი უდავოდ შეიძლება მივაწეროთ ნაციონალისტურ იდეოლოგიებს, ისევე როგორც ის დამლუბველი შედეგები, რომელთაც ხაზს უსვამენ მისი კრიტიკოსები. საეჭვოა, შესაძლებელი იყოს ამაზე უფრო შთაბეჭდავი თუ მამხილებელი საბუთის მოტანა ნაციონალური იდენტობისა თუ ნაციონალიზმის არაერთმნიშვნელოვანი ძალმოსილებებისა და, საბედნიეროდ თუ საუბედუროდ, დღევანდელი მსოფლიოს უმეტეს ფართობზე დასახლებულ დიდძალ ხალხთან მისი სიღრმისეული თანახმიერების დასადასტურებლად.

რატომ უნდა იყოს ასე და საით მიუყავართ ნაციონალურ იდენტობათა დღევანდელი ძალმოსილების უფრო სიღრმისეულ ფესვებს? ამის გამოკვლევის ახლა შევეცდებით.

თემა 2

ნაციონალური იდენტობის ეთნიკური საფუძველი

იმ მოვლენის სათავეები, რომელსაც ნაციონალურ იდენტობას ვუწოდებთ, ისეთივე სირთულეებითანაა დაკავშირებული, როგორც თანაც მისი არსი. მართლ იმას როდი ვგულისხმობ, რომ ყოველი ნაციის წარმოშობა ბევრნაირი თვალსაზრისით უნიკალური მოვლენაა და რომ დიდად სხვაობა თანამედროვე ნაციებს შორის ათვლის წერტილის, ტრექტორიის, შეფასებისა თუ დროის შერჩევის მრავალგვარობის გათვალისწინებით. თავად შეკითხვა, "საიდან წარმოადგება ნაცია?" საჭიროებს ამ შეკითხვის შემდგომ დანახვერებას. მაგალითად: ეინ არის ნაცია? რატომ და როგორ არსებობს (სულდგმულობს) ნაცია? როდის და სად არსებობს (მკვიდრობს) ნაცია?

მართლაც უპირიანი, თანამედროვე ნაციის წარმოშობა-განვითარების ზოგადად მსახსნელად სამი მიმართულებით დასმული შეკითხვები გამოვიყენოთ.

1. ეინ არის ნაცია? როგორია თანამედროვე ნაციების ეთნიკური საფუძვლები და მოდელები? რატომ აღმოცენდნენ, კერძოდ, ეს ნაციები?
2. რატომ და როგორ აღმოცენდება ნაცია? ანუ, რა ზოგადი მიზეზები და შექანაზმები იწვევს სხვადასხვა ეთნიკური კავშირისა და შეხსიერების წიაღიდან ნაციის წარმოქმნული პროცესების დაძვრას?
3. როდის და სად წარმოიშვა ნაცია? რომელი სპეციფიკური იდეა, ჯგუფი და ადგილსამყოფელი განაპირობებდა ინდივიდუალური ნაციების წარმოშობას კონკრეტულ დროსა და ადგილას?

იმედო ბეჭედი, რომ ამ, თუმცა ძალზე ზოგად და არასრულ კითხვებზე პასუხის გაცემით გარკვეულ ნათელს მოვფენთ ნაციის წარმოშობისა და განვითარების დიდი ხნის პრობლემას.

ეთნი და ეთნოგენეზი

თუ ისეთი მითები, როგორც არის ოდიშისის მითი, შეიძლება განვიხილოთ, როგორც დრამატული ფორმით გადმოცემული ფართოდ გავრცელებული სარწმუნო ამბავი, რომელიც წარსულის ამბებს ეხება, მაგრამ ანაზღა და/ან მომავლის მიზნებსა

და ამოცანებს ემსახურება, მაშინ ნაცია ახალი დროის ყველაზე პოპულარული და საყოველთაოდ ფენმოყვადებული მითის - ნაციონალიზმის შუაგულში დგას. ამ მითის უმთავრესი იდეა ასე შეიძლება გამოიხატოს: ნაციები უსოფარი დროიდან არსებობენ და ნაციონალისტებმა უნდა გამოავლინონ ისინი ხანგრძლივი თვლენისგან, რათა კუთვნილი ადგილი მოურიზონ ნაციებისაგან შემდგარ მსოფლიოში. როგორც შემდგომ დაეინახათ, ნაციის საფუძვლად ნაწილობრივ შეიძლება მივიჩნიოთ თავად ის დრამა, ნაციონალურ ხსნას რომ გუქადის. მაგრამ მისი ძალმოსილება სმირად განუზომად იზრდება ცოცხალი ტრადიციების წყალობით, რომლებიც მოსახლეობის, საზოგადოებრივი გაერთიანებისა და ამა თუ იმ მხარის მკვიდრთა ცხოვრებაში განასახიერებს ბევრად უფრო ადრეული ხანის ხსოვნას, სიმბოლოებს, მითებსა და ღირებულებებს. ამიტომ, პირველ რიგში, სწორედ ეს პრემოდერნული ეთნიკური იდენტობები და ტრადიციები უნდა განვიხილოთ.

უკანასკნელ წლებში "ეთნიკურობის" ცნებამ დიდი ყურადღება მიიპყრო, ზოგიერთისთვის ის "პრიმიტივიზაციური" (პირველყოფილი) ხასიათისაა, ის არსებობს ბუნებაში და დროის მიღება ეს არის ადამიანური არსებობის ერთ-ერთი მზა "მოცემულობა". [ამ თვალსაზრისს უკანასკნელ ხანებში მხარი დაუჭირა სოციო-ბიოლოგიამ, სადაც ის განიხილება, როგორც გენეტიკური სელექციისა და შინაგანი შეგუების პროცესების გავრცობა]. მეორე უკიდურესი თვალსაზრისით, ეთნიკურობა განიხილება როგორც "სიტუაციური" მოვლენა. ეთნიკური ჯგუფისადმი კუთვნილება დამოკიდებულებების, აღქმისა და სენტიმენტების სფეროს მოიცავს; აქედან გამომდინარე, ცვალებადია და კონკრეტულ სიტუაციებსა და პიროვნებებს ევლება. ინდივიდის სიტუაციის ცვლილებასთან ერთად, შეიცვლება ჯგუფის იდენტურობაც; ან, უკიდურეს შემთხვევაში, მრავალგვარი იდენტობა და დისკურსი, რომელსაც ინდივიდი თავის თავს მიაკუთვნებს, სახეს შეიცვლის იმის მიხედვით, თუ რა აღმოჩნდება ამ ინდივიდისათვის მეტი წარმატების მომტანი გარკვეულ სიტუაციაში. ამიტომ, შესაძლებელია, ეთნიკურობა გამოყვანილ იქნას "ინსტრუმენტად" ინდივიდის ან კოლექტივის ინტერესების სასარგებლოდ. მაგალითად, ეთნიკურობა შესაძლებელია ძლიერ იარაღად იქცეს იმ ელიტარული ჯგუფებისათვის, რომელთაც ძალაუფლებისათვის ბრძოლის დროს თავიანთი მიზნების მხარდასაჭერად მიმდევართა დიდი ჯგუფის მოზილიზება სჭირდებათ. ამ ბრძოლაში ეთნიკურობა ძალზე საარგებლო იარაღად იქცევა.¹

ამ ორ უკიდურესობას შორისაა მოქცეული ის მოსაზრებანი, რომლებიც ეთნიკური იდენტობის ისტორიულსა და სიმბოლურ-კულტურულ ხასიათს უსვამენ ხაზს. აქ სწორედ ამგვარ ხედვას მივანიჭებთ უპირატესობას. ეთნიკური ჯგუფი კულტურული ერთობლიობის ის სახეობაა, რომელიც ხაზს უსვამს წარმომავლობის შესახებ მითებისა და ისტორიული მემკვიდრების როლს და რომელიც ერთი ან მეტი კულტურული განმასხვავებელი ნიშნით ამოიცილება. ასეთი ნიშნები შეიძლება იყოს რელიგია, წეს-ჩვეულებები, ენა ან ინსტიტუტები. ასეთი კოლექტივები ორმაგად "ისტორიულნი" არიან: ჯერ ერთი, ისტორიული მემკვიდრება მათი არსებობის გაგრძელების მთავარი პირობაა; და მეორე, ყოველი ასეთი ეთნიკური ჯგუფი სპეციფიკური ისტორიული ძალების არსებობითაა განპირობებული და, ამდენად, ვერც ისტორიულ ცვლილებებს გაექცევა და ვერც დაქუცმაცება-დანაწევრებას.

ამ თვალსაზრისით, უპირადაა ერთმანეთისგან განმასხვავოთ ეთნიკური კატეგორიები და ეთნიკური ერთობები. ეს უკანასკნელი აღამაინათ ისეთი პოპულაცია, რომელსაც ზოგიერთი გარემო დასკვნით იხილავს ისეთი პოპულაცია, რომელსაც ზოგიერთი გარემო და ისტორიული დაგვიგუნება. მაგრამ ამ ნიშნით აღბეჭდილი პოპულაციის ამავე დროს შეიძლება ძალზე სუსტად გამოკვეთილი თვითმკვნიება და ძალზე ზუნდოვანი აღემა პქონდეს იმისა, რომ ის განკერძოებულ კოლექტის წარმომადგენს. ასე, მაგალითად, თურქები ანატოლიაში 1900 წლამდე უმეტესწილად არ იცნობდნენ განკერძოებულ "თურქულ" იდენტობას - ევულისსმობ განცალკევებულს დომინანტური ოსმალური ან უფრო მრავლისმომცველი ისლამური იდენტობისაგან. გარდა ამისა, ადგილობრივი საგვარეულო, სასოფლო თუ რეგიონული იდენტობები ხშირად უფრო მნიშვნელოვანი იყო მათთვის. იგივე შეიძლება ითქვას კარბატების ხეობათა სლოვაკ მოსახლეობაზე 1850 წლამდე. მათი საერთო დიალექტისა და რელიგიის მოუხედავად, ორსავე შემთხვევაში მათი საერთო წარმომავლობაზე, ზიარი ისტორიული მემკვიდრება, სოლიდარობის შეგრება ან ნიშანდებულ მშობლიურ მინა-წყალთან ასოცირება მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისათვის უცხო ხელი გახლდათ.

მეორე მხრივ, ეთნიკური ერთობა შეიძლება განისაზღვროს სწორედ ამ ატრიბუტების მიხედვით მასთანაც კი, როცა მათ მყარად ითავისებინ და მკათიოდა, საგაროდ აღიარებს აღნიშნული პოპულაციის მხოლოდ მცირე სუბმენტი. აგრეთვე იმ შემთხვევაშიც, როცა ამ ატრიბუტებიდან მხოლოდ რამდენიმეა უფრო ინტენსიურად წარმომჩენილი, ვიდრე დანარჩენები რომელიმე მო-

ცემულ პერიოდში. ჩვენ შეგვიძლია ჩამოთვალეთ ეთნიკური ერთობის ექვსი მთავარი მახასიათებელი (ეთნიკური ერთობა ანუ ერთი - ethnic, თუ მოვიშვებოთ ფრანგულ ტერმინს):

1. კოლექტიური საკუთარი სახელი
2. საერთო წინაპრის მითი
3. ზიარი ისტორიული მემკვიდრება
4. საერთო კულტურის ერთი ან მეტი განმასხვავებელი ელემენტი
5. განსაკუთრებულ მშობლიურ მინა-წყალთან ასოცირება
6. სოლიდარობის გრძნობა პოპულაციის მნიშვნელოვან ნაწილში.

რაც უფრო მეტად განკარგავს და იზიარებს მოცემული პოპულაცია ამ მახასიათებლებს (და ამ ატრიბუტთაგან რაც უფრო მეტს განაგებს და იზიარებს), მით უფრო უახლოვდება ეთნიკური ერთობის იდეალურ ტიპს ანუ ერთის იქ. სადაც ამ ელემენტთა სინდრომი არსებობს, სრულიად აშკარად ვადასტურებთ საერთო იდენტობის მქონე ისტორიული კულტურის საზოგადოებრივი ერთობის არსებობას. ასეთი ერთობა მკაცრად უნდა განვასხვავოთ რასისაგან, როგორც ისეთი სოციალური ჯგუფისგან, რომელსაც განსაკუთრებული მთავომავლობითი ბიოლოგიური ნიშნები აქვს, რაც საგარაუდოდ განსაზღვრავს ჯგუფის მენტალურ მახასიათებლებსაც. ერთი ხშირად ერევათ რასაში, არა მარტო სოციალური, არამედ პოპო საპიენის ისეთი ქვესახეობების ფიზიკური და ანთროპოლოგიური თვალსაზრისითაც კი, როგორცაა მონღოლოლოიდური, ნეგროიდული, ავსტრალიოიდური, კავკასიური ანუ ევროპეიდული და სხვ. ასეთი აღრევა ფართოდ გავრცელებული რასისტული იდეოლოგიებისა და დისკურსების (მათი "მეცნიერული" ცნებებით რასობრივი ბრძოლის, სოციალური ორგანიზმებისა და ევენიკის შესახებ) ზეგავლენის შედეგია. ასი წლის მანძილზე 1850 წ-დან 1945 წ-მდე ამგვარ ცნებებს იმელოებდნენ ეთნის წინადად კულტურულ და ისტორიულ განსხვავებათა წარმოსაჩენად როგორც ევროპაში, ისე კოლონიურ აფრიკაში და აზიაში, რამაც გველასათვის ცნობილი ნაყოფი გამოიღო.

თუმცა ზემოწამოთვლილი ეთნიკური მახასიათებლები ცხადყოფს არა მარტო მათ ისტორიულ მინაპრს, არამედ (მე-4 ნომრის გამოკლებით) მათ მკაცრად სუბიექტურ კომპონენტებსაც. ევლახე მნიშვნელოვანია საერთო წარმომავლობის ამსახველი მითი; მაგრამ ეთნიკური იდენტოკაციათათვის გადამწყვეტია არა წინაპრის არსებობის ნებისმიერი ფაქტი (რომელიც, როგორც ნისი, ძნელი დასადგენია), არამედ მხოლოდ ფიქციური წარმო-

მავლობა და საერთაშორისო წინაპარი. მართლაც, შორეული წინაპარი ვაჭურველი ფიქციური წარმომადგენლის "სუბკონსტრუქციის" შედეგად, რადგან მისი წევრები საკუთარ ეთნოს განიხილავდნენ, როგორც ურთიერთდაკავშირებულ ოჯახებს, რომლებიც საერთო წინაპრისა და დანათესავების მითითებით კავშირებით შეკრულ ერთ უზარმაზარ ოჯახს წარმოადგენდნენ. ასეთი სიახლოვე ოჯახისა და ნაციის შორის კიდევ ერთხელ ჩნდება ნაციონალისტურ მითოლოგიებშიც, რაც ეთნიკურობის ამ ატრიბუტის მნიშვნელოვნებაზე მიუთითებს. ძნელია მოიხილოთ მითის თვინიერ ხანგრძლივი დროის ამგვარი მთავარი მითითებითი მითის თვინიერ ხანგრძლივი დროის მანძილზე არსებობა. შეგნება იმისა, თუ "საიდან მოედგარი", მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს იმის განსაზღვრას, თუ "ვინა ვართ".⁷

ასევე შეიძლება მითის სახე მიიღოს იმან, რასაც მე "ზარდის-ტორიულ მესსიანობას" ვუწოდებ. მართლაც, ბევრი წინა-მოდერნული ხალხისთვის საზღვარი მითისა და ისტორიის შორის ხშირად წაშლილია ან საერთოდ არ არსებობს. დღესაც კი ეს საზღვარი არ არის ისე მკაფიო, როგორც ეს ზოგიერთს უნდა, რომ იყოს; კამათი პომპროსისა და ტრასის იმის ისტორიულობაზე დღესაც დღის წესრიგშია. ასევეა თქმულებები სტავროპოლის, როსტოვის ფიცის, ვილხელმ ტელისა და გესლერის შესახებ, რომლებიც ყოველი შევიცარიელის "ისტორიულ ცნობიერებაშია" გამჯდარი. ეს არ არის მარტო საყოველთაოდ აღიარებული დრამატული ამბები წარსულზე, რომლებიც ანშუსა და მოშაელის მიზნებს უმნიშვნელობა და მუდამ, არაერთგზის შემოწმებულ მოვლენათა არსს უტრიალებს; გარდა ამისა, მითები იმგვარ მოვლენებზე, როგორცაა პოლიტიკური დაფუძნება, თავისუფლების მოპოვება, მიგრაცია და არჩევნები, სათავეს იღებს რომელიმე ისტორიული ფაქტიდან, რათა შემდგომში ინტერპრეტირებული და გადამუშავებული სახით წარმოჩინდეს. მაგალითად, კიევის მთავრის ვლადიმირის ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოქცევა (988 წ.) ან რომის დაარსება (ძვ. წ. 753) შეიძლება მეტწილად ისტორიულ ფაქტებად შეიჩინოთ, ოღონდ მათი ღრსმესანიშნაობა ლეგენდებთან ასოცირდება. სწორედ ამგვარი მიმართება აკისრებს შათ სოციალურ ანუ პოლიტიკური შემქმნელობის ფუნქციას.⁸

ასევე, ვარკვეულ ტერიტორიასთან ან მისსავე ფარგლებში რომელიმე ადგილთან მიმართებას შეიძლება შექონდეს მითითური და სუბიექტური ბასითი, სწორედ ეს კავშირები და ასოციაციებია უფრო მნიშვნელოვანი ეთნიკური იდენტურობისთვის, ვიდრე ამ ტერიტორიაზე ცხოვრება ან მისი განკარგვა. ეს ის ადგილია,

რომელსაც მივეუბნებით: ხშირად ეს არის საკრალური მიწა, ჩვენს მამა-პაპათა, რჯულმდებელთა, მეფეთა, ბრძენკაცთა, პოეტთა და მღვდელმსახურთა მიწა, და ამიტომ არის ის ჩვენი სამშობლო. ჩვენ ისევე ვეკუთვითი მის, როგორც ის ჩვენ ვეკუთვითის. გარდა ამისა, სამშობლოს საკრალური ცენტრი თავს უყრის ეთნოს წევრებს, ანდა შორიდან შთაბრუნებს მათ. ვინც ხანგრძლივად დასახლებულა იმყოფება, ამდენად, მშაფრი ნოსტალგია და სულიერი მიჯაჭულობა აძლენინებს ეთნოს მამონაც, როდესაც ის ხანგრძლივადაა მოწყვეტილი თავის სამშობლოს. ასეთია მეტწილად ისეთი დიასპორული ერთობების ბედი, როგორებიც არიან ებრაელები და სომხები.⁹

მხოლოდ მაშინ, როდესაც საერთო კულტურის ისეთი ელემენტების კვლევას შეუდგებით, ერთ პოპულაციას მეორისაგან რომ განასხვავებს, სურათზე უფრო ობიექტური მახასიათებლები აისახება. ენა, რელიგია, წეს-ჩვეულებები, კანის ფერის ძალიან ხშირად ემყვებით ობიექტური "კულტურული მარკერის" დახასიათებისას. ეს ისეთი განმასხვავებელი ნიშნებია, რომლებიც ინდივიდთა ნებისაგან დამოუკიდებლად არსებობს და თითქოს კიდევ მოქავეს მათ. და მაინც, სწორედ კანის ფერისა და სარწმუნოებაზე ამავიღებს ყურადღებას ადამიანების (და ორგანიზაციების) უმეტესობა და სწორედ მათ ენიჭება უფრო მეტი მნიშვნელობა ეთნიკური იდენტურობისთვის თვალსაზრისით, ვიდრე თავად ამ ნიშნითა (რელიგიის თუ კანის შეფერილობის) მდგრადობასა და დამოუკიდებელ არსებობას. ამას ადასტურებს უკანასკნელი ორი თუ სამი საუკუნის განმავლობაში ენისა და კანის ფერის მზარდი პოლიტიკური მნიშვნელობა. მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამგვარი მარკერები დიაკრიტიკული მნიშვნელობით იტვირთება, ეს კულტურული ატრიბუტები ობიექტურად გვესახება; ყოველ შემთხვევაში იმდენად მაინც, რამდენადაც ეს ეხება ეთნიკურ საზღვრებს.¹⁰

ყოველივე ამასი ის იგულისხმება, რომ ნაციონალისტი იდეოლოგიების რიტორიკისა და დისკურსების მიუხედავად, ეთნოსის პირველქმნილობის გარდა, ყველაფერი შეგვიძლია მივანეროთ: თითოეული ამ ატრიბუტის სუბიექტური მნიშვნელობის გაზრდა თუ დაკნინება ერთობის წევრებისათვის ადეკვატურად ისახება ერთობის წევრთა ერთსულოვნებასა და თვითმეგნებაზე. როცა ეს რამდენიმე ატრიბუტი თავს მოიყრის და უფრო ინტენსიურად წარმოჩინდება, ესეც აირეკლება ეთნიკური იდენტობისა და მასთან ერთად, ეთნიკურ ერთობაზე. და, პირაქით, როდესაც თითოეული ეს ატრიბუტი სუსტდება და კნინდება, ასევე კნინდება ეთ-

ნიკურობის საყოველთაო შეგნებაც, ამის შემდეგ თავად ეთნიკ დაქუცმაცდებდა და სხვა ერთობაში გაითქვიფებდა.¹¹

როგორ ყალიბდება ეთნიკ? ამ შეკითხვას ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ რამდენიმე საერთაშორისო პასუხი გავცეთ. ის ისტორიული ჩანაწერები, რომლებშიც თვალსაჩინოდ იკვეთება ამგვარი პროცესები, ეთნიკურობის ჩამოყალიბების გარკვეულ მოდელებს გვთავაზობს, ემპირიულად, მთავრდება მათი ორი ძირითადი სახეობა: შერწყმა და დასაწყვერება. ერთი მხრივ, ეთნიკური ფორმირება შეიძლება სხვადასხვა ერთეულების გაერთიანების გზით მიმდინარეობდეს. ეს გაერთიანებაც ორგანიზაციის პროცესის სახეს იღებს: ცალკეული ერთეულების, როგორც არის ქალაქ-სახელმწიფოები, გაერთიანება ან ერთი საზოგადოების მიერ მეორის შთანთქმა, როგორც ეს ხდება ერთ რეგიონის ან "ტომის" მიერ მეორის ასიმილაციის დროს. მეორე მხრივ, ეთნიკების გახლეჩა შემაჯგუფებელ ნაწილებად ანუ წერტილ-წერტილ სქიზმებად, ანდა, როგორც შორეული ამბობს, გახლეჩა "ახლად წარმოქმნის" ("პროლიფერაციის") გზით; ამ შემთხვევაში ეთნიკურ ერთობას ტოვებს მისი ერთი ნაწილი, რათა შექმნას ახალი დაჯგუფება, რაზეც მეტყველებს ბანგლადეშის მაგალითი.¹²

ამგვარი პროცესების სიმძირე ცხადყოფს ეთნიკური საზღვრების ადგილობრივად ცვლილებას და მისი წევრების კულტურული იდენტობის ცვალებადობას გარკვეულ ჩარჩოებში. ის ავლენს აგრეთვე ეთნიკური ან, უფრო ზოგადად, კოლექტიურ-კულტურული შერწყმის "კონცენტრულ" ბუნებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანებს შეიძლება პიკინდეთ ლოიალური დამოკიდებულება არა მარტო თავიანთი ხოფლების, კასტების, სახელმწიფოების, რეგიონების, რელიგიური ერთობებისადმი, არამედ ასევე კლასობრივი და გენდერული იდენტიფიკაციებისადმი. მათ იმავედროულად შეიძლება პიკინდეთ ლოიალური დამოკიდებულება სხვადასხვა ეთნიკური ერთობებისადმი იდენტიფიკაციის თუნდაც სხვადასხვა ეტაპზე. ამის მაგალითად ძველი მსოფლიოდან გამოდგება ძველ პერსეთა, როგორც პოლისის, ან "სუბ-ეთნის" წევრთა (ლორელები, იონილები, ეოლიელები, მეთიელები, და სხვანი) - მართლაც რეალურად ეთნიკური იდენტობანი, ან კიდევ, როგორც ელიზური კულტურული ეთნის წარმომადგენელთა, დამოკიდებულება.¹³ ახალი დროის მსოფლიოში მალაების ან იორუბას სხვადასხვა კლანები, ენები და შთამომავლობითი "სუბ-ეთნიები" სწორედ ეთნიკური იდენტობისა და ერთეულების კონცენტრული რგოლების მაგალითს იძლევიან. მართალია, ნუბისმიერ დროს შეიძლება ერთგულების ამ კონცენტრული რგოლებიდან ერთმა

მეორეს გაუსწროს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ ან დემოგრაფიულ მიზეზთა გამო; მაგრამ ეს გარემოება ეთნიკური ერთობების პირველყოფილი ბუნების წინააღმდეგ "ინსტრუმენტალისტური" არგუმენტების გამოყენებასა და ეთნიკური საზღვრების ცვლილებების მნიშვნელობის წარმოჩენას ემსახურება.¹⁴

ამავე დროს, ეს პრობლემის მხოლოდ ერთი მხარეა. არ უნდა გავაზავადოთ ეთნიკური საზღვრების შეცვლისა თუ მათი კულტურული არსის ცვალებადობის შესაძლებლობა. ასე რომ მიუძღვეს კულტურულად, ვეღარ შევადგინებდით ეთნიკური კავშირებისა და ერთობების განმეორებადობას (თავი რომ დავანებოთ მათ თავდაპირველ კრისტალიზაციას) და მათი თვალნათლივ მდგრადობას, იმ კერძო შემთხვევების მიუხედავად, როდესაც იცვლება საზღვრებიც და კულტურაც. ეს მოგვისაობდა იმ იდენტობათა ჩამოყალიბების შესაძლებლობას, რომლებიც აღმავტებოდა იდენტობის მატარებელ ინდივიდთა ალემში, დამოკიდებულებებსა და გრძნობებში ერთმანეთის მიჯრით სწრაფწარმავალი წესების სიჭარბეს. უარესი ისაა, რომ ალბათ ვერ გამოვყოფთ ვერც ერთ კოლექტივს, ვერც ერთ დაჯგუფებას ინდივიდუალური გრძნობის, ალემისა და მსოფლიო ურთიერთობის წამიდან. მაგრამ ფაქტია, რომ ისევე, როგორც კოლექტიური იდენტობის სხვა სოციალურ ფენომენებში კლასი იქნება ეს, სქესი (გენდერი) თუ ტრანსპირია, ეთნიკურობაშიც ერთმანეთის გვერდით თავს იჩენს მდგრადობაც და ცვალებადობაც, რაც დამოკიდებულია დამკვირვებლის მიხედვითა და იმ მანძილზე, შესასწავლ კოლექტიურ ფენომენს რომ ამოვრებს მას. ზოგიერთი ეთნის მდგრადობა, მისი დემოგრაფიული შემადგენლობის ცვლილების, ზოგიერთი კულტურული განსხვავების მოშლისა და სოციალური საზღვრების შეცვლის მიუხედავად, უნდა დაფუძირდეს პირობით უფრო ინსტრუმენტალისტურ თუ ფენომენოლოგიურ თვალსაზრისს, რომელმაც ვერ განგვიმარტა იმ ადრინდელი კულტურული ნათესაობის სიახლოვის მნიშვნელობა, პეროდულად ხელს რომ უშუალო ეთნიკური იდენტობების ხელახლა განსაზღვრას.¹⁵

ამიტომ ეთნიკური იდენტობისა და ეთნიკურობის ნებისმიერი რეალისტური განმარტების მცდელობისას თავიდან უნდა ავიცილოთ პრიორადილისტურ-ინსტრუმენტალისტური დებულების უკიდურესი სიმძაფრე, რაც, ერთი მხრივ, შეეხება კულტურული მოდელების მდგრადობას, ხოლო, მეორე მხრივ, ეთნიკური განმეორებადობით "სტრატეგიული" მანიპულაციების შესაძლებლობას და დაუსრულებელ კულტურულ ფორმაციებებადობას. ნაცვლად ამისა, ხელახლა უნდა აღვადგინოთ თავად კოლექტიურ-

რი კულტურული იდენტობის ცნება ისტორიულ, სუბიექტურ და სიმბოლურ ტერმინებში. კოლექტიური კულტურული იდენტობა გულისხმობს არა თაობიდან თაობამდე ელემენტების ერთფეროვნებას, არამედ მოცემული პოპულაციის კულტურული ერთობის შიგნით თაობათა შორის შემცვიდრებობის განცდას; იგი გულისხმობს, აგრეთვე, ამ ერთობის ისტორიული პერიოდებისა და გარდასული ამბების საერთო ხსოვნასა თუ მისი კოლექტიური ბედობისა და კულტურის ცნებებს, რომელიც თავს ეფუძნება ყოველი თაობა. ცვლილება კულტურულ იდენტობაში ასახავს იმას, თუ რაგვარად ცვლის მანერე გარემოებანი კულტურის იმ ელემენტების ძირეულ მოდელებს, რომლებიც ერთობის ცნობიერების შემადგენელი ნაწილებია; ესენია ზიარი მესხიერება და საერთო ზედის გაცნობიერება მოცემული პოპულაციის კულტურულ ერთობაში. საკითხი მდგომარეობს იმაში, თუ რამდენად ანგრეეს ან ცვლის ამგვარი მოვლენები მითის, სიმბოლოს, მესხიერებისა და ფასიულობის იმ ფუნდამენტურ მოდელებს, რომლებიც შემდგომ თაობებს ერთმანეთთან აკავშირებს, "გარეშეთაჟან" გამოყოფს მათ და კულტურული განსხვავების იმ სახეებს ამუქებს, რომლებიც "სასაზღვრო რეგულაციის" კულტურული მარკერების როლს ასრულებენ.¹⁸

ზემოაღნიშნული საკითხების საილუსტრაციოდ შევვიძლია მოკლედ გავაცნოთ ისეთი შემთხვევები, რომელსაც კულტურის რადიკალური ცვლილება იდენტობისა და საერთო ეთნიკურობის შეგნების (როგორც ჩვენ ისინი ზემოთ განმარტეთ) შესუსტებას კი არ იწვევდა, არამედ მის განახლებას უფრო უწყობდა ხელს. იმ ტიპურ შემთხვევებში, რომლებიც ასეთი იდენტობის კულტურის არსის ღრმა ცვლილებებს იწვევს, იგულისხმება ომი და დაპყრობა, გადასახლება და ტყვეობა, მიგრანტების მოხვედრა და სხვა სარწმუნოებაზე მოქცევა. სპარსელები, სასანური ხანიდან მოყოლებული, არაბები, თურქები და სხვათა შემოსევების წყალობით, თანდათან ისლამის რჯულზე მოქცენენ და იმიგრანტთა ნაკადის არაერთგზისი მოხვედრა განიცადეს. მიუხედავად ყველა იმ ცვლილებისა, რამაც გავლენა იქონია კოლექტიურ კულტურულ იდენტობაზე, განსხვავებული ეთნიკური იდენტობის სპარსული თვითშეგნება კვლავაც არსებობდა და დროთა განმავლობაში ხელახლა იგებოდა სასიცოცხლო ძალებით; ეს ნათლად გამოიკვეთა სპარსული ენისა და ლიტერატურის ალორძინების ხანაში, მეათე და მეთერთმეტე საუკუნეებში.¹⁹ სომხებმაც მრავალგვარი განსაცდელი გადაიტანეს, რამაც საგრძნობი კვალი დაატყო მათ ეთნიკური იდენტობის კულტურულ არსს. სომხე-

თი ჩამოყალიბდა პირველ სამეფოდ, რომელმაც ქრისტიანობა მიიღო. მას თავს ესხმოდა როგორც სპარსეთი, ისე ბიზანტია; ამარცხებდა, დევნიდა და დიდ ნაწილს სხვაგან ასახლებდა. შინ იმიგრანტთა არაერთგზისი მოხვედრა განიცადა და, საბოლოოდ, მასური დეპორტაციისა და გენოციდის მსხვერპლად იქცა მსოფლიურ მინა-წყალზე. თუმცა სომხეთმა საუკუნეებს მანძილზე სამკვიდრებელიც არაერთი გამოიკვლია და სხვა ცვლილებებიც განიცადა, ეკონომიკური საქმიანობის, სოციალური ორგანიზაციისა და, ნაწილობრივ, კულტურის სფეროში, საერთო სომხური იდენტობის თვითშეგნება მუდამ რწმუნა თავის დიასპორაში და წინარე კულტურის ფორმებიც, კერძოდ, რელიგიისა და ენა/დამწერლობის სფეროში, რამაც სომხები სუბიექტურად მიაჯაჭვა თავიანთ კულტურულ იდენტობას და გარემომცველთაგან განაპირა.²⁰

ამ მაგალითებიდან ჩანს, რომ ხშირად ვრცელ მთლად სასიკეთო გარეგანი ფაქტორებისა და მიღარი "ეთნი"-ისტორიის კომბინაციის შედეგად ხელი შეუწყოს ეთნიკური იდენტობების კრისტალიზაციასა და მათ შენარჩუნებას, მართალია, თავისთავად კულტურული დიფერენციაციის სათავეები იკარგება პრეისტორიული ხანის უკანასკნელ ეტაპებზე. მაინც შეიძლება ყურადღება გაფანახილით იმ ხშირ ძალისხმევაზე, რომელმაც სავარაუდოდ გამოთლანა ეთნიკური იდენტიფიკაციის თვითშეგნება და უზრუნველყო მისი ხანგრძლივი არსებობა.

ამ მოვლენათაგან უმთავრესი უნდა იყოს საბელნიფოს ჩამოყალიბება, სამხედრო მობილზაცია და ორგანიზებული რელიგია. ეთნოსის ჩამოყალიბებლად და თავისთავადობის შესანარჩუნებლად პოლიტიკური ქმედების მნიშვნელობის შესახებ ევბერმა კარგა ხნის წინ გამოხატა ამგვარი თვალსაზრისი: "უპირველეს ყოვლისა, პოლიტიკური ერთობა, რაგინდ ზელოენურადაც უნდა იყოს ის ორგანიზებული, ინვეს საერთო ეთნიკურობის რწმენის ჩამოყალიბებას."²¹ არსებობს სამიშროება საბელნიფოს წარმოშობის როლის გაზვიადებისა ეთნიკურ კრისტალიზაციაში (დასაფიქრებელია ბურგუნდიის მარცხი და პრუსიის პირობითი აღზევება); თუმცა ამკარაა, რომ ერთიანი საბელნიფოს ჩამოყალიბება, როგორც ეს მოხდა ძველ ეგვიპტეში, ისრაელში, სპარსურ სპარსეთში, იაპონიისა და ჩინეთში, რომ აღარაფერი ვთქვათ საფრანგეთზე, ესპანეთსა და ინგლისზე, უზარმაზარ როლს თამაშობს ეთნიკური ერთობის ცნობიერებისა და, განსაკუთრებით, ერთ მუშტად შეკრული ნაცების ჩამოყალიბებანი.²²

უმნიშვნელოვანეს ფაქტორთა შორის ერთ-ერთი არის ომი ტილის (Tilly) განცხადებით, "ომი ქმნის არა მარტო სახელმწიფოს (სახელმწიფო კი - ომს)", არამედ ეთნიკურ ერთობებსაც და არა მარტო დაპირისპირებულ მხარეთაგან, არამედ იმ შესაძლებლობაგანაც, რომლის ტერიტორიაზეც ხშირად ანალებენ ასეთ ომებს. ერთობ შთამბეჭდავია ძველი ისრაელის მაგალითი - ისრაელისა, რომელიც ახლო აღმოსავლეთის ორ უმძლავრეს სახელმწიფოს - ასირიასა და ეგვიპტეს შორისაა მომწყვდევული. სომხების, შვეიცარიელების, ჩეხების, კურთებისა და სიქების (Sikhs) მაგალითი იმასაც ცხადყოფს, რომ ისინი სტრატეგიული თვალსაზრისით დამკვიდრებული ერთობებია, რომელთა საერთო ეთნიკურობის თვითმგებება მამობაც კი, როდესაც იგი მსგავსი მოვლენებით არ ყოფილა განპირობებული, დროდადრო კრისტალიზებოდა იმ უცხო სახელმწიფოთა შორის განალექებული გაქიანურებული ომის დროს, რომელთა შორისაც ისინი მოქცეულიყვნენ. რაც შეეხება თავად დაპირისპირებულ მხარეებს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ხშირია ანტაგონისტურად დანაწილებული ეთნიკები: ფრანგები და ინგლისელები, ბერძნები და სპარსელები, ბიზანტიელები და სანაიანები, ეგვიპტელები და ასირიელები, ქმერები და ვიეტნამელები, არაბები და ებრაელები... თუმცა ნუ გავაზივადებთ და ნუ დავასკვნით, რომ საერთო ეთნიკურობის თვითმგებება "უცხო" ძალისაღმე მიმთა და დაწყვილებული ანტაგონიზმითაა განპირობებული; ოღონდ, ამასთანავე, ომის წამყვანი როლის უარყოფაც არ ეგებს. ევრც ზიმელს (Zimmels) დავეთანხმებით, რომელიც ომს გადამწყვეტ როლს ანიჭებს ეთნიკურ შეკავშირებაში (ომს ამ კავშირის დარღვევაც შეუძლია, როგორც ეს პირველი მსოფლიო ომის დროს მოხდა ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში). თუმცა ომი ზემოქმედებდა ეთნიკური განწყობილებისა და ნაციონალური ცნობიერების მოხილვაცა და ომის ცენტრალიზაციის ბოძის მიმცემი ერთობის ცხოვრებაში და მომავალი თაობებისთვის - მითებისა და მოტივების წყარო. ალბათ, სწორედ ეს უკანასკნელი ფუნქცია ტოვებს ყველაზე ღრმა კვალს ეთნიკური იდენტობის ჩამოყალიბებაზე.²¹

რაც შეეხება ორგანიზებულ რელიგიას, ის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, როგორც სულიერი, ისე სოციალური თვალსაზრისით. ეთნიკური წარმომავლობის ამსახველი მითი ხშირად დანაწილებულია მესაქმის მითთან - როგორც დეკალიონი და პირა პესი-ოდეც თუგონიაში და ნოე ბიბლიაში - ან სულაც გულისხმობს მას. ძალიან ხშირად ეთნიკური ერთობის გმირები იმადგროვლად რელიგიურ ცოდნა-ტრადიციებზე აღზრდილი გმირები არიან

და მათ "ღვთის მსახურებად" უფრო მიჩნევენ, ვიდრე ეთნოსის დამფუძნებლებად თუ ლიდერებად. ასეთები არიან მოსე, ზორი-ასტრი, მუჰამედი, ნი. გრიგოლი, ნი. პატრიკი და ბევრი სხვა. ეკლესიის ან მონაწილეთა ერთობის ლიტურჯია და რიტუალები გაჯერებული ისეთი ტექსტებით, ლოცვებით, ფსალმუნებით, სა-ეკლესიო დღესასწაულებით, ცერემონიებითა და წეს-ჩვეულებებით, ზოგჯერ კი - ხელნაწერებით, რომლებიც ხადასხვა ეთნიკურ ერთობებს განეკუთვნება და მუხომელებისგან მოვწავს მათ. კულტურული მრავალგვარობის ამ მემკვიდრეობის სადარაჯოზე დგანან "ტრადიციის მკვლევრები": მღვდელმსახურები, მწიგნობრები და მთქმელები, ისინი იწერენ, ინახავენ და თაობებს გადასცემენ ეთნიკური მითების, მოტივების, სიმბოლოებისა და ფასეულობების ფონდს, რომელიც იმ საკალური ტრადიციებითაა დაცული, ტაძრისა და ეკლესიის, მონასტრისა და სკოლის შემეობით უბრალო ხალხის პატივისცემას რომ ქადაგებს ყოველ ქალაქსა და სოფელში ერთი კულტურული ერთობის ფარგლებში.²² სახელმწიფოს ჩამოყალიბების, გაქიანურებული ომებისა და ორგანიზებული რელიგიის წვლილი თუცა თავსადაც იკეფება ისტორიულ ჩანაწერებში, რომლებიც ეთნიკური კრისტალიზაციისა და გამძლეობის მაგალითებს ასახავენ, მათ ასევე შესაძლებელია ხელი შეუწეონ ეთნიკური იდენტურობის წამოშობას და გაქრობას. სწორედ ეს მოხდა, როდესაც ისეთმა იმპერიებმა, როგორც იყო ასირია და აქემენური სპარსეთი, არამულენოვან და სინკრეტულ ცივილიზაციებში ეთნიკური კატეგორიებისა და ერთობების განუწყვეტელი აღრევის პირობები შექმნეს, როდესაც გაქიანურებულმა ომებმა და დაპირისპირებამ ბოლო მოუღო ისეთ ეთნიკურ კატეგორიებსა და ერთობებს, როგორებიც იყვნენ კართაგენელები და ნორმანები (ნორმანდიაში). ეთნიკური იდენტობა განვითარდა აგრეთვე, როდესაც რელიგიურმა მოძრაობებმა გადააღხა ეთნიკური საზღვრები და დააფუძნა დიდი ზეტერიტორიული ორგანიზაციები - ბუდისტური, კათოლიკური თუ მართლმადიდებლური. პროცესი პირველ წარმოშობაშია, როდესაც სქიზმის შედეგად ეთნიკური ერთობები გაიყო, როგორც მაგალითად, შვეიცარიელები და ირლანდიელები. კიდევ ბევრი მაგალითის მოცნა შეიძლება იმ ორგანიზაციების გასამყარებლად, რომ სახელმწიფოებს, ომებსა და ორგანიზებულ რელიგიას მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლიათ ეთნიკური კრისტალიზაციის პროცესში.

ეთნიკური ცვლილება, რევენა და თვითმარტოება

ამ და სხვა ფაქტორების მნიშვნელობა კიდევ ერთხელ გამოიწინდება, როდესაც დავუბრუნდებით მასთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებს იმის თაობაზე, თუ როგორ იცვლის სახეს, ქრება ან გადაარჩება ეთნი.

დავინახებთ ეთნიკური ცვლილებით და ბერძნების ცნობილი მარტოებით, თანამედროვე ბერძნებს ასწავლიან, რომ ისინი არა მარტო ბიზანტიელი, არამედ ანტიკური ბერძნებისა და კლასიკური ელინური ცივილიზაციის შთამომავლები და შემკვიდრები არიან. ორივე შემთხვევაში (ფაქტობრივად, მეტყველებს საუკუნეებიდან მოყოლებული, რეალურად არსებობს წარმომავლობასთან დაკავშირებული ორი საპირისპირო მითი) "შთამომავლობა" გაზიარებულია ან წმინდა დემოგრაფიული კუთხით, ან ბიზანტიურ და ანტიკურ საბერძნეთთან (კერძოდ ათენთან) დემოგრაფიულ შთამომავლობითაზე დაფუძნებული კულტურული სიახლოვის თვალსაზრისით. სამწუხაროდ, რაც შეეხება კლასიციტურ ელინურ მითს, მისი დემოგრაფიული მონაცემები, უკეთეს შემთხვევაში, არაფრის მთქმელია, უარესში კი - საერთოდ არ არსებობს. როგორც იაკობ ფალმერეიერმა კარგა ხნის წინ დაადასტურა, ბერძნული დემოგრაფიული შთამომავლობითობა შეეძქვს საუკუნის ბოლოდან მერვე საუკუნემდე უხეშად დაირღვა ავარელი, სლავი და, მოგვიანებით, ალბანელი იმიგრანტების მასიური შემოჭრის შედეგად. ამ პერიოდის საბუთები ცხადყოფს, რომ იმიგრანტებმა შეძლეს ცენტრალური საბერძნეთისა და პელოპონესის (მორეა) უდიდესი ნაწილის დაკავება, ხოლო ბერძნულენოვანი და ელენი მოსახლეობა (რომელიც, თავის მხრივ, შერეოდა მაკედონელი, რომელიც და სხვა იმიგრანტების ძველ ნაჰადს) სანაპირო ზოლისა და ეგეოსის კუნძულებისაკენ გარეკეს. ამან გამოიწვია ფეშმარტი ელინური ცივილიზაციის ცენტრის გადაადგილება აღმოსავლეთით, ეგეოსის ზღვისაკენ, მცირე აზიის ორნის სანაპიროსა და კონსტანტინოპოლისაკენ. ეს, აგრეთვე, ნიშნავს იმას, რომ თანამედროვე ბერძნები ძნელად თუ ჩაითვლებიან ძველი ბერძნების შთამომავლებად, თუმცა ამგვარი ვარაუდის სრული გამორიცხვა შეუძლებელია.²³

გარკვეული თვალსაზრისით, წარმოდგენილი მსჯელობა ეთანადება კიდევ ბერძნული იდენტობის თვითშეგნების გამოვლენას ახლაც და წინათაც. და არც ეთანადება. ეთანადება იმდენად, რამდენადაც ბერძნები, ახლაც და უწინაც, გრძობდნენ, რომ მათი "ბერძნობა" მათი ძველ ბერძენთაგან (ან ბიზანტიელ

ბერძენთაგან) წარმომავლობის შედეგი იყო. ასეთი ნათესაური კავშირი მათ თავს ბერძნების დიდი "ზეოჯახის" წევრებად აგრძობობინებდა და იმის საშუალებას აძლევდა, რომ წევრობისა და შემკვიდრობითობის საერთო შეგნებით განსჯალებულიყვნენ, რაც ესოდენ აუცილებელია იდენტობის გრძობის სიცოცხლისუნარიანობისათვის. არ ეთანადება იმ თვალსაზრისით, რომ ეთნი ყალიბდება არა ფიზიკური ჩამომავლობის, არამედ განგრძობითობის შეგნების, საერთო მესხიერებისა და საერთო ბედის, ანუ კულტურული ნათესაობის წყალობით, რაც ნაირგვარ მითებში, მესხიერებაში, სიმბოლოებასა და ლირებულებებშია ხორცშესხმული მოცემული პოპულაციის კულტურული ერთობის ფარგლებში. ამ კუთხით, ანტიკური ბერძნების ძველი მემკვიდრეობიდან ბევრი რამ დაბრუნდა და აღორძინდა. მაგალითად, სლავური მიგრაციის დროსაც კი, იონიაში და, განსაკუთრებით, კონსტანტინოპოლში, დიდი ყურადღება ეთმობოდა ბერძნულ ენას, ბერძნულ ფილოსოფიას და ლიტერატურას, ასევე პაროქენებისა და მეტნიერების კლასიკურ მოვლევას. ასეთი "ბერძნული ალორძინება" მცაიე და მეთოთხმეტე საუკუნეებში ხელახლა უნდა გამოკვეთილიყო, ისევე, როგორც შემდგომ, როცა მან ძლიერი ბიძგი მისცა ძველ საბერძნეთთან და კლასიკურ მემკვიდრეობითობასთან კულტურული ნათესაობის გააცოცხლებას.²⁴

ეს არ ნიშნავს იმ უზარმაზარ კულტურული ცვლილებების უარყოფას, რომლებიც ბერძენებმა განიცადეს საერთო ეთნიკურობის შეგნების მიუხედავად, ან იმ კულტურული ზეგავლენის უზღუდულყოფას, ორი ათის წელზე მეტ ხანს რომ განიცდიდნენ გარშემო მყოფი ხალხისა თუ ცივილიზაციებისგან. იმედროულად, ენისა და დამწერლობის, გარკვეული ლირებულებების, კონკრეტული გარემოსა და მისი მონატრების, ხანგრძლივი სოციალური ურთიერთობების, რელიგიური და კულტურული განმასხვავებელი ნიშნებისა თუ თვით განსაკუთრებულობის თვალსაზრისით, მობერძნდა, შეიძლება ითქვას, ბერძნული იდენტობისა და ეთნიკურობის საერთო განცდის შენარჩუნება მიუხედავად იმ შრავალი სოციალური და პოლიტიკური ცვლილებებისა, რომელიც თავს იჩენდა ორი ათეული საუკუნის მანძილზე.²⁵

ამვერად დავუბრუნდებით ეთნიკური გადაამენების საფრთხეს ეთნიკური მდგრადობის განმტკიცების პროცესში. ამჟამად მსურს შედღის მეორე მხარეზე - ეთნიკურ გადაამენებაზე გავემხვილო ურადლება. ჩვენ ელბარაკობთ იმაზე, თუ როგორ შეიძლება ეთნი დაირღვეს გახლეჩისა თუ პრილიფერაციის წყალობით. მაგრამ, გარკვეული თვალსაზრისით, ასეთ შემთხვევებში ეთნიკური

ერთობა მანვე "იმ უზანძღვრებას" თუმცა, შესაძლოა, შემცირებული ან გაორმაგებული სახით. შეგვიძლია კი ამ შემთხვევაში ეთნობარაკოთ ეთნიკურ გადაშენებაზე ანუ ეთნის გაურინარებაზე არა უნდევდეთ, არამედ ნებისმიერი ფორმით?

მე მგონი, შეგვიძლია, თუ მოვიშვებთ ეთნიკური იდენტობის იმ ისტორიულ, კულტურულ და სიმბოლურ კრიტერიუმებს, რომლებსაც მე ვიყენებ. არსებობს ეთნიკური გადაშენების ორი მთავარი სახეობა, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით: გენოციდი და ეთნოციდი, რომელსაც ზოგჯერ შეცდომით "კულტურულ გენოციდსაც" უწოდებენ. ზოგიერთებს მიაჩნიათ, რომ გენოციდი არის იმეათით და აღბათი ახალი დროის ფენომენი. ის მოიცავს იმ შემთხვევებს, როდესაც ვიცით, რომ კულტურული ანუ ეთნიკური მასობრივი მოსპობა ნინასნარ იყო გააზრებული, ხოლო მკვლელობის ერთადერთი საფუძველი გახლდათ სწორედ ამ კულტურული ანუ ეთნიკური არსებობა და მისი წევრობა. სწორედ ამ ტიპის პოლიტიკას აღარებდნენ ნაცისტები ებრაელებთან და, ნაწილობრივ, ბოშებთან მიმართებაში. ალბათ, ასევე უსწორდებოდნენ ეთნოპელებს ტრანსნილ აბორიგენებს და თურქებზე ასევე იქცვოდნენ თურქულ სომხებში.²⁴ სხვა შემთხვევებში, პოლიტიკა და ქმედება გენოციდურია უფრო მისი შედეგებიდან, ვიდრე მიზნებიდან გამომდინარე. ეთნიკური განადგურების მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ამერიკელი თეთრკანიანების შეგახება ამერიკელ ინდიელებთან და ესპანელი კონკისტადორების შეტაკება აცტეკებსა და სხვა ინდიელ ხალხებთან მექსიკაში (თუმცა იქ ავადმყოფობამ უფრო დიდი როლი ითამაშა). ამ შემთხვევებში ეთნიკური მოსპობა არ იყო საგანგებოდ გამიზნული. ალბათ, უნდა აღინიშნოს, ის რომ არაერთი მკვლელობა არ ყოფილა, შეეწინააღმდეგებინათ ის პოლიტიკა, რომელსაც გენოციდური თანამდევნი ეუფლები უქონდა. ეს გენოციდური აქციები უნდა განვასხვავოთ ფართომასშტაბიანი მკვლელობებისგან, რაც მოწოდებულია ჩაიდინეს მეცამეტე საუკუნეში, ან კიდევ, საბჭოელებმა და ნაცისტებმა ჩვენს დროში, მოპულააციის რწმული ნაწილი მასობრივად რომ გაეღივებინათ (მაგალითად, კატინის ხოცვა-ჟლეტა ან ლიუბლინის და ორადლოვის რეპრესიები). ეს იმეათით განხორციელდა, რომ მეამბოხის სული ჩაკლული მოქალაქეებში ან უწინამძღოლოდ დაეტოვებინათ ისინი.²⁵

გენოციდისა და გენოციდური აქციების შესახებ ურადღებებს იპყრობს შემდეგი გარემოება: ისინი ძალზე იშვიათად აღწევენ დასახულ მიზანს და გაუთვალისწინებელ შედეგებს იწვევენ. ეს განსაკუთრებით უხედა ახალი დროის ისტორიას. მათ იშვიათად

მოპყვება ეთნის ან ეთნიკური კატეგორიების გაქრობა. ფაქტურად, შესაძლოა პრივიტაც მოხდეს და გენოციდებმა გაამძაფრონ ეთნიკური ცნობიერება, გაამყარონ ერთსულოვნება და ხელი შეუწყონ ცნობიერების კრისტალიზაციას. სწორედ ასე მოხდა, მხედველობაში თუ მივიღებთ აბორიგენების მოძრაობასა და რუმინეთის ბოშების ნაციონალიზმს. შესაძლოა, არსებობდეს თანამედროვეობის ღრმად შესეგადებული ასპექტები, რომლებზეც უბიძგებს კიდევ გენოციდისკენ და ხელსაც უშლის მის წარმატებით განხორციელებას (რაკი წარმატებად მიიჩნევენ სრულ ამოძირკვას). ეს კი დიდხალად დაკავშირებულია ნაციონალიზმის აღმოცენებასა და ვაერცელებასთან. ალბათ, უფრო ადვილი იყო ეთნის გაქრობა წინამოდერნულ ხანაში. ყოველ შემთხვევაში, როცა რომელიმე გადაწყვეტის კართავენის დამსობა ერთხელ და სამუდამოდ, მათ მინასთან გაასწორეს ქალაქი და მოსახლეობის სამი მეთოთხედი ამოხოცეს, დანარჩენი კი მომეხად გაყადეს. თუმცა ეთნიკური კულტურის ნაშთები წმ. აგუსტინეს დრომდეც კი იყო შემორჩენილი, კართავენელები, როგორც დასავლეთ ეთნიკური ეთნი და ეთნიკური სახელმწიფო, საბოლოოდ ამოიძირკენ.²⁶

იგივე ბედი ელოდა ძველი მსოფლიოს სხვა ხალხებსაც – ხეობებს, ფილისტინელებს, ფინიკელებს (ლიბანის) და ელამელებს. თითოეულ ამ შემთხვევაში პოლიტიკური ძალაუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაკარგვა მოასწავებდა ეთნიკურ გაქრობას, თუმცა, როგორც წესი, ეს ხორციელდებოდა კულტურული მერყევისა და ეთნიკური შერევის გზით. ეს უფრო ეთნოციდის შემთხვევებია, ვიდრე გენოციდისა, პოლიტიკურ მოვლენათა დრამატული განვითარების მოხედვადაც, რამაც ისინი დააჩქარა. როდესაც ასირიის მეფემ, აშურბანიპალმა, ძვ. წ. 636 წ. სუზა დაანგრიდა და ელამური სახელმწიფო გააუქმა, მას არც უფიქრია ყოველი ელამელის იქიდან ამოძრევა (ასირიელები ფაქტურად აბორციულეებდნენ დაპყრობილი ხალხების ელიტის დეპორტაციას). ასეთი მასობრივი განადგურების შემდეგ ელამი ვეღარ აღდგა და ახალი ხალხები დასახლდნენ მის საზღვრებში. მართალია, ელამური ენა აქემენურ სპარსულ ხანაში ჯერ კიდევ არსებობდა, მაგრამ ელამური ერთობა და სახელმწიფო ვეღარ გაიმართა წიღობი საიმოსოდ, რომ თავისი რელიგიისა და კულტურის მითები, მოგონებები, ფასეულობანი და სიმბოლოები დაეცა.²⁷

თავად ასირიის ბედის ბორბალი კიდევ უფრო სწრაფად და დრამატულად დატრიალდა. წინევი ძვ. წ. 612 წ. დაეცა მიდღელი კიპქარისა და ბაბილონიელი ნაბოფლასარის ერთობლივი თავ-

დასხმის შედეგად ხოლო მისი უკანასკნელი უფლისწული ამუ-
რუბალიტი სამი წლის შემდეგ ხარამში დამარცხდა. მას შემდეგ
ძალიან ცოტა რამ გვსმენია "ასირიის" შესახებ. მისი ღმერთები
კიროსმა ბაბილონის პანთეონში დააბრუნა, მაგრამ სახელმწიფო-
სა და ხალხის სასიყვედულო გაქრა და როცა ქსენოფონტეს არმიამ
ასირიის პროვინციაში ჩაიარა, ყველა მისი ქალაქი, ერბილის გარ-
და, ნანგრევებად იყო ქცეული. ეს გენოციდური ბეცის ცალკეუ-
ლი გამოვლინება იყო თუ თვით გენოციდი?³⁸

მერაფერს ვატივით, ასირიის მტრების მიზანი ვახლდათ სა-
ქულევლი მმართველობის გაუქმება. ამისათვის საჭირო იყო მისი
მნიშვნელოვანი ქალაქების ისე დაზარება, რომ იქ პოლიტიკური
აღიორიძინება შეუძლებელი გამხდარიყო. მართალია, ნაბოფალასა-
რი ამბობდა, რომ "მტრების ქვეყანა ნანგრევებად და გროვებად
უნდა ექცია", მაგრამ ეს არ ნიშნავდა ყოველი ასირიელის განად-
გურებას, ასევე რამ შესაძლებელიც რომ ყოფილიყო. შესაძლოა,
ასირიული ელიტა გადაასახლეს, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში,
რელიგიისა და კულტურის თვალსაზრისით ისინი სულ უფრო და
უფრო ნაკლებად განირჩეოდნენ ბაბილონური ცივილიზაციისგან,
რომლისთვისაც ცდილობდნენ მიეხდათ. გარდა ამისა, ასირიის
რომლისთვისაც ცდილობდნენ მიეხდათ. გარდა ამისა, ასირიის
ერცელი იმპერიის უკანასკნელი დღეები მოწმობენ სასტიკ სო-
ციალურ უთანასწორობას როგორც არმიამ, ისე სოფლად მნიშ-
ვნელოვან ეთნიკურ აღრევას იმპერიის შიდა რაიონებში, ასევე,
არამეული მიფთ ჩინა-ს ხმარებას კომერციული და ადმინისტრაცი-
ული მიზნებით, რაც არამეული მნიშვნელოვანი მასის მოზღვე-
ვებას მოჰყვა. ამდენად, ასირიელების ეთნიკური ინდივიდუალობა
ჯერ კიდევ იმპერიის დაცემამდე ნაწილობრივ უკვე ნაშლილი იყო.
კულტურულმა სინკრეტულობამ და ეთნიკურმა აღრევამ ხელი
შეუწყო ასირიული ეთნიკური ერთობის დასუსტებასა და გაქრო-
ბას, მისი კულტურა კი ვარსებო მყოფი ხალხების კულტურით
შეიცვალა.³⁹

როგორც ფინიკელების, ელამელებისა და სხვათა შემთხვე-
ვაში, ასირიული კულტურისა და ერთობის შედარებით სწრაფი
გაქრობაც უნდა განვიხილოთ, როგორც ეთნიციდის მაგალითი.
ძველ მსოფლიოში საზოგადოებრივი ერთობის თუ სახელმწიფოს
მიერ აღიარებული ღმერთებისა და ტაძრების განადგურება გა-
ნიხილებოდა, როგორც ჩანს, სწორედ ეს იყო სპარსელების მიზანი,
როდესაც მათ ბაბილონის ტაძრები გაანადგურეს ძვ. წ. 482 წ. და
ალბათ, რომაელებსაც იგივე ამორავებადა, როდესაც მათ იერო-
სალიმის ტაძარი დაანგრეს ახ. წ. 70 წ.⁴⁰ ამგვარ შემთხვევებში

მიზანი უფრო კულტურის მოსპობაა, ვიდრე თვითონ იმ ჯგუფის,
რომელიც ამ კულტურის მატარებელია. ეს განზრახული ქმედება
განსხვავდება კულტურული შერწყმის ბევრად უფრო ნელი, დაუ-
გებმაგი პროცესებისაგან, რომლებმაც შიგნიდან ააფეთქეს ბევრი
მცირე ეთნიკური კატეგორია და ერთობა.

ისტორია საესეა გაუთვალისწინებელი ეთნიკური რღვევისა და
კულტურული შერწყმის მაგალითებით. უნდა ვთქვათ, ევროპის ეთნი-
კურ რუკას რომ ათვალიერებდა 1859 წელს, "ზოგიერთ სიკვდილის
პირას მისულ ეთნიკურ კულტურას თუ ერთობას მოიხსენიებდა
"ეთნოგრაფიულ ძეგლებად" და იმედოვნებდა, რომ ისინი სულ
მაღე გაქრებოდნენ და გზას დაუთმობდნენ დიდ კაპიტალისტურ
ნაცია-სახელმწიფოს. იგაა, რომ მისი იმედები არ გამართლდა.
ამდევ დროს, ბევრი ყოფილი ეთნის დაკნინება, მათი განწყობი-
ლებების დასუსტება მაგალითად: ოქსიტანიის, სორბების, ვენდე-
ბისა და სხვ. გვიჩვენებს ინკორპორაციისა და ფრაგმენტაციის
გზით ეთნის თანდათანობითი გაქრობის საყოველთაოდ გავრცე-
ლებულ პროცესებს.

მაგრამ აქ ასევე გასათვალისწინებელია მედლის მეორე მხა-
რე - ეთნიკური კავშირების გამძლეობა, მათი კულტურების
ხანგრძლივობა და კოლექტიური იდენტობებისა და ერთობების
სოცოცხლისუნარიანობა საუკუნეების მანძილზე. თუ ეთნიკური
სახელები და კულტურული შინაარსი განიცდიან პერიოდულ
ცვლილებას, როგორ უნდა აეხსნათ ეთნიკური თვითგადაარჩენის
უნარი, ზოგჯერ ათასწლეულებს რომ უძლებს?!

ისევე და ისევე, საჭიროა მოვიხილოთ კარგად ცნობილი მაგალითი.
ებრაელები თავიანთ წარმომავლობას უკავშირებენ აბრაამს, ებ-
რაელის ტყვეობიდან გასახსნას, სინას მთაზე მიღებულ რჯულს,
თავიანთ ოქროს ხანას (სხვადასხვაგვარად) დაეთითს ან სოლო-
მონის მეფობამდე ან მეორე ტაძრის გვიანი პერიოდის ბრძენთა
ხანას. ყოველივე ეს მითია იმ აზრით, რომელიც ზემოთ წარმო-
ვადგინეთ. ეს მითები, იმადროულად, რელიგიურ ცხოველყოფ-
ლობასაც ინარჩუნებენ დღევანდელ დღეს. მაგრამ მათი ძალა არა
მხოლოდ რელიგიურია. ისინი სეკულარული ებრაელებისთვისაც
კი მათი ეთნიკური იდენტობის პრივილეგიადად რჩებიან. ბჭეც
ისევე როგორც ბერძნებისა თუ სომხების, ორლანდიელებისა თუ
ეთიოპელების შემთხვევაში, შორეულ წარსულთან სიახლოვისა
და კულტურული ნათესაობის შეგრძნება მთავარი - იმ წარ-
სულთან, რომელშიც ერთობა ჩამოყალიბდა და, ყველა შემდგო-
მი ცვლილების მიუხედავად, ჯერ კიდევ ისე აღიქმება, როგორც

“იგივე” ერთობა. რას უნდა უმაღლესს შემკვიდრებობის, საერთო მოგონებებსა და ბედ-იღბლის ეს თვითმგებება?

მარტივი პასუხი, რომ ხალხები როგორღაც ახერხებენ თვითგადარჩენას რადგან მათ ფეხები გაუდგამთ მშობლიურ მიწა-წყალზე და დამოუკიდებელ სახელმწიფოებრიობას შექმნიან, ამკარად არაფერს გვეუბნება ებრაელების შემთხვევაში. ებრაელები როგორც სამშობლოდან, ისე სახელმწიფოდან იღვევებოდნენ დაახლოებით ორი ათასი წლის მანძილზე. ვერ ვიტყვით, რომ რომელიმე მათგანი უმნიშვნელო ყოფილიყო ებრაელთა იდენტობის თვითშეგნებისათვის, მაგრამ ისინი უფრო მეტად სიმბოლოებია, ვიდრე ცოცხალი მოგონებანი. ხაზარათა სამეფოს თუ არ ჩავთვლით, ხაშონელთა სამეფო იყო უკანასკნელი ქუმშირტიად დამოუკიდებელი ებრაული სახელმწიფო, ისრაელის მიწა ზოგჯერ მართლაც მესიანისტური აღორძინების სიმბოლოზე შეტეს ნიშნავდა ებრაელისთვის. ისინი ვგუფებდნენ მიემართებოდნენ ხოლმე იქითკენ და სინაგოგებს აარსებდნენ. მაგრამ აქაც კი, სიონისაკენ სწრაფვა უფრო სულიერ ხასიათს ატარებდა, ვიდრე ფიზიკურს. ეს იყო აღორძინებელი მიწისა და ქალაქის სრულყოფილების ნიღა.²⁴

კიდევ ერთი ზოგადი თვალსაზრისი, რომელიც ამჯერად საგანგებოდ დისპორას შეეხება, ამგვარია: მათი (დისპორის ხალხის) ხსნა დამოკიდებულის მათსავე უნარზე, განსხვავებული ეკონომიკური ნიშა მოიძიონ მასპინძლის როლში მყოფ საზოგადოებებში. როგორც წესი, ისინი შუამავალი ვაჭრები ან ხელოსნები არიან სამხედრო და აგრარულ ელიტასა და გლეხობას შორის. ის, რომ ებრაელები, ბერძნები და სომხები, ისევე, როგორც ლიბანელი და ჩინელი ვაჭრები, შუა საუკუნეების ევროპასა და ადრინდელ მოდერნულ საზოგადოებებში პოულობდნენ ასეთ ნიშებს, უდავია. ისიც ცნობილია, რომ ასეთი პროფესიული თავმჯდომარის მიგნება ხელს უწყობდა მკვიდრად დასახლებასა და კულტურულ სეგრეგაციას. საჭმე ისაა, თუ რა გზით ხერხდება “პროფესიული ნიშის” გამოყოფა პირობათა იმ ერთობლიობიდან, რომელიც ქმნის ტიპურ დისპორას და აგრეთვე, რა უპირველესი, თუმცა დროებითი, მნიშვნელობა ენიჭება ამ “პროფესიულ” ნიშას ეთნოსის გადარჩენასა და სტაბილურობის შენარჩუნებაში. როგორც არმსტრონგი ამტკიცებს, არქეტიპული დისპორები, რომელთა ფესვები რელიგიურ და კულტურულ თავისთავადობაში მოიძიება, უნდა განვიხილოთ, როგორც ურთიერთდაკავშირებული ასპექტებისა და განზომილებების ერთობლიობა; ამ ერთობლიობაში პროფესიული სეგრეგაცია და შუამავლის სტატუსი ემსახურება, მაგრამ არ უზრუნ-

ველყოფს, ეთნიკური თავისთავადობის შენარჩუნებას. მართლაც, მავრიტანული ესპანეთის ებრაელების ნებისმიერ თანამდებობაზე მიუწვდებოდათ ხელი, მაგრამ მათი ეთნიკური გადარჩენა დამოკიდებული იყო უფრო ფუნდამენტურ რელიგიურ და კულტურულ თვითყოფადობაზე, რითაც ისინი განსხვავდებოდნენ თავიანთი მეზობლებისაგან.²⁵

უფრო საფუძვლიანია მოსაზრება, რომელიც ორგანიზებულ რელიგიაზე ამხვილვებს ყურადღებას. დისპორული ერთობის შემთხვევაში ეთნიკურ სექტებში, ისეთებში, როგორიც არიან დრუზები, სამარიტელები, მარონიტები და სიქები, რელიგიური რიტუალები, ლიტურგია და იერარქიები მნიშვნელოვან თავდაცვით როლს ასრულებენ. ისინი უზრუნველყოფენ როგორც თაობათა შორის, ისე თემებს შორის კავშირ-ურთიერთობას. ამასთან ერთად, საკრალური ენებისა და დამწერლობების, ტექსტების, კალენდრების გამოთქმული ძალა თითქოს წაიფლეს პდენს დისპორის ათასწლოვანი არსებობის ხაიფულს.²⁶

მაგრამ სიმბოლოები აქაც თავს იჩენს. ვერაფერს ვიგებთ იმაზე, თუ რა სახითა და რა მასშტაბით შემორჩა ესა თუ ის გადარჩენილი ერთობა, მაგალითად, სამარიტელებს აქამდე სულ ეთნიკური გაქრობა ემუქრებოდა, რადგან საუკუნეების მანძილზე ფენიკიური კიდებული გამანადგურებელი ენდოგამიის გამოსიონით უფრო შრავლდებოდნენ. ჩრდილოეთი ეთიოპიის ბეტა ისრაელის (ან ფალამას) შემთხვევაში, ომის შედეგად მათი რაოდენობის შემცირებასა და ხელოსანთა ფენის იზოლაციას შეიძლება დათნიგებოდა მირას მიყვანა, რომ არა ისრაელის სახელმწიფო და ებრაელთა ეთნიკური თვით-განახლების თუ სიონიზმის აღორძინების უფრო ფართომასშტაბიანი პროცესი.²⁷

ეს თეზისიც არაფერს გვეუბნება ერთობის სიცოცხლისუნარიანობის შესახებ. რელიგია შეიძლება გაიყინოს და ანტიკიკარულ სიმკვლედე იქცეს, როგორც ეს აშურის სახელმწიფო რელიგიას დაენარათა; მან ვერ უზრუნველყო ეთნოსის გადარჩენა. ასეთივე შინაგანი ღმობა შეინიშნება როგორც გვიანი რომის იმპერიის, ისე პტოლემეოსის ეგვიპტის ფარაონულ რელიგიაშიც. ეთნიკური ერთობის გადარჩენას, რომ აღარაფერი ვთქვათ ეთნიკურ სიცოცხლისუნარიანობაზე, ვერც ერთ მათგანში ვერ შევანერო ტრადიციული რელიგიის ჩარჩოებში მოქცეულ რაიმე მოძრაობას.²⁸

რელიგიამ შეიძლება გარკვეული დროის მანძილზე, ასე ვთქვათ, ქუმშირში მოაქციოს და დაიცვას საერთო ეთნიკურობის განცდა, როგორც ბერძნულმა მართლმადიდებლობამ შეინახა თეოიმართვადი ბერძნულ-მართლმადიდებელი მილეთისოსმალთა ბატონო-

ბინას. მაგრამ თუ ახალმა მოძრაობებმა და მომდინარეობებმა არ ააფორმებენ სული რელიგიური სტრუქტურის მიგნით, შესაძლოა, თვით რელიგიის კონსერვატიზმმა გამოიწვიოს ეთნის სიკვდილი ან სულთმობრძივი იდენტობის ნაქუცად აქციოს იგი.³⁷ ცხადია, ორგანიზებული რელიგია თავისთავად საკმარისი არ არის. მაშინ რა არის ეთნიკური თვითგანახლებისთვის მექანიზმები? გამოყოფილ რთვ ამგვარ მექანიზმს:

1. რელიგიური რეფორმა. მას შემდეგ, რაც ეთნიკური გადარჩენის პოტენციალად ორგანიზებული რელიგიის მნიშვნელობა გააღრმავდა, ისიც უნდა განვიხილოთ, თუ რა როლი ენიჭება რელიგიურ-რეფორმატორულ მოძრაობას ეთნიკური თვითგანახლების სტიმულირებაში. ებრაელთა შემთხვევაში არაერთი მაგალითის მოტანა შეიძლება. ეს მაგალითები მოიცავს წინანარმეტყველთა და შეორე რელიგიის მოძრაობებს (ძვ. წ. VIII-VII სს.), იუდასა და ეზრას რეფორმებს (ძვ. წ. V ს-ის შუა ხანები), ფარისეველებსა და მიშნას რაბინიზმს ახ. წ. II ს-ში, ხასიდური და ნეოორთოდოქსული მოძრაობების მათგან XVIII-XIX სს-ში. თითოეულ შემთხვევაში რელიგიური რეფორმა ეთნიკურ თვითგანახლებასთან იყო დაკავშირებული. ერთობის თვითგანახლება რელიგიური შთაგონებით იყო განპირობებული.³⁸

ამის საპირისპიროდ, რელიგიური რეფორმის მარცხმა თუ გაქცევილებმა კონსერვატიზმმა ეთნიკური თვითგანახლება ნებისმიერი მიმართულებით შეიძლება წარმართოს. ასეთი რამ დაემართათ ბერძნებს მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. ბერძნული მართლმადიდებლური იერარქია კონსტანტინოპოლში სულ უფრო და უფრო შორდებოდა სამუალო კლასისა და ხალხის სულიერ მისწრაფებებს, მათ შორის იყო იერარქიის ქვედა საფეხურზე მდგომი სამღვდლოებაც, რომელთაც ზოგიერთი მხარს უჭერდა მორეის აჯანყებას. აქ ბერძენთა მისწრაფებებმა იდეოლოგიების განსჯა-კამათში ჰპოვა განსხვავება მხარდრი სეკულარული მოხზენისათვის ხორცის შესახებმელად.³⁹

2. კულტურული ნასესხობა. კულტურის ფართო სფეროში ეთნიკური თვითგადარჩენას ხელს უწყობს არა იზოლაცია, არამედ შერწყმითი ნასესხობა და კონტროლს დაქვემდებარებული კონტაქტის პრინციპის გამოყენება სხვა კულტურასთან მიმართებაში. ამის მაგალითიც ისევ ებრაელ ისტორიაში შეიძლება მოვიძიოთ. ალექსანდრეს დროიდან მოყოლებული, ელინისტურმა კულტურამ ბიძაგი მისცა ბერძნული და ებრაული აზროვნების ცხოველყოფილ

შესლა-შემოხლას, რამაც მართალია, ძალიან მწვევე პოლიტიკური გამოცხილი ჰპოვა, მაგრამ, ამავე დროს, მთლიანად გააწყარა და გაამდიდრა ებრაული კულტურისა და იდენტობის სფერო.⁴⁰ არსებობს ბევრი სხვა შემთხვევა, როცა გარეგანმა კულტურულმა სტიმულმა და კონტაქტებმა ეთნიკური იდენტობის გრძობა არჩევითი კულტურული შეთვისების გზით განახლეს. მეცხრამეტე საუკუნის იაპონია, რუსეთი და ეგვიპტე ამის კარგად ცნობილი მაგალითებია.

3. ხალხის მონაწილეობა. სოციალური თვალსაზრისითაც, სოციალური კლასებისა და ფენების მოძრაობიდან შეიძლება გამოეყოფილი ეთნიკური თვითგანახლების მეთოდები. ამათგან ყველაზე მეტად რელევანტურია ისეთი სახალხო მოძრაობები, რომლებიც კულტურულსა და პოლიტიკურ იერარქიაში მონაწილეობის მეტოფიციენტებისთვის იბრძვიან. მანდაკიდების უდიდესმა სოციალურ-პოლიტიკურმა მოძრაობამ მეხუთე საუკუნის სახანურ სპარსეთში განახლა სასახური სპარსეთის ძლიერ დაზიანებული ქსოვილი და თვით ზორიასტრული ერობა. ამასთანავე, მან სასახური სახელმწიფოს საფუძვლების შერყევა გამოიწვია. ამას შედეგად მოჰყვა, მართალია, რეპრესიული, მაგრამ, ეთნიკური თვალსაზრისით, განმანახლებელი მოძრაობა მეექვსე საუკუნეში ხოსრო I-ის დროს. იგი მოიცავდა მეფეთა წიგნების ბაზისის კოდიფიკაციას, ირანულ მითოლოგიასა და რიტუალთან დაბრუნებას, ეროვნულ ალორძინებას ლიტერატურაში, პროტოკოლში, განაოლებასა და ხელოვნებაში.⁴¹ იუდაიზმში სახალხო მოძრაობები მოსეს ხანიდან ხასიდზმამდე, რომლებიც ახლანამ ეახსენეთ, ასევე ირევედნენ დემოტური ეთნის განახლებას ხალხის მონაწილეობის და მესიანისტური ბათოსის წყალობით. იგივე შეიძლება ითქვას მრავალგვარ ისლამურ სახალხო მოძრაობაზე, რომელთა შორის უნდა დავასახელოთ თვით ისლამის დაარსება, სუნიტური ან შიიტური მოძრაობები განმწენდისათვის, მესიანისტური დღევანდლამდე, მათ შორის ვაჰაბიზმი, შაჰდიზმი, ირანის შიიტური რევოლუცია.⁴²

4. ეთნიკური რჩეულობის მითები. ეთნიკური თვითგანახლებას, აქედან, ეთნიკური გადარჩენის, საშუალებებს შორის ძალზე მნიშვნელოვანია ეთნიკური რჩეულობის სულისკვეთებით გამსჭვალული მითები. უპირველეს ყოვლისა, შევნიშნეთ, რომ ის ეთნი, რომელიც არ ექმნის ასეთ მითს (ან ვერ ახერხებს მის დაწერვას ხალხში), სხვებისადმი მისი ეთნიკენტრიზმის მოუხედავად, დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ სხვა ერთობებში გაითქვი-

დნენ და სახელსაც იხვეჭდნენ სხვადასხვა ერთობაში. ისინი ორგანიზებულად ცნობიერდნენ თავიანთ სამოციანო, ტაძრებსა და ეკლესიებში. მათ მიერ დიდ ქალაქებსა და მათ გარემომცველ სოფლებში დაიწყო სოციალური ცხოვრების წესების შექმნა ანა თუ იმ ერთობის კუთვნილ ტერიტორიაზე დამოკიდებული იყო მათი ორგანიზებულობის ხარისხსა და მენტალურ მონიშნობაზე. მართლაც, ბევრ ანტიკურსა და შუა საუკუნეების დროინდელ იმპერიამ სამეფოებმა, მისი ტყვენი და მნივნილობის ინფრასტრუქტურა გვევლინება განუყოფელ თანამონაწილედ ხელისუფლებებში თუ სასამართლოსა და ბიუროკრატიათა დაპირისპირებულ ძალებს ცენტრებში, განსაკუთრებით, ძველ ეგვიპტესა და სასანურ სპარსეთში.⁴⁵

თვით დიასპორის ერთობებში ვხვდებით მღვდლებს, რაბინებსა და სამართლის დოქტორებს, რომლებიც ორგანიზებულნი არიან მტკნარად ცენტრალიზებულ სტრუქტურებში. ისინი სასამართლოებისა და საბჭოების ქსელს ქმნიან და რელიგიური, სამართლებრივი და კულტურული ერთობით უზრუნველყოფენ ვრცელ ანკლავებს, რომლებიც ხშირად მტრულ გარემოებაში მოქცეული. როგორც არმსტრონგმა გამოავლინა, განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ებრაელებისა და სომხების მაგალითი, სადაც რელიგიის მსახურებისა და ინსტიტუტების შალღვანეთიარებულმა ქსელმა უზრუნველყო სუბიექტური ერთობის, სასოგადოებისა და მისი ისტორიული და რელიგიური ტრადიციების შენარჩუნება.⁴⁶

სწორედ ამ გამეორიანებელი ყოვლისმოკცელი მექანიზმებით თანდათანობით იგება ის, რასაც შეიძლება "ეთნიკური ბირთვები" ვუწოდოთ. ეს არის კარგად შეკავშირებული და განსხვავებული თვითშეგნების მქონე ეთნიკები, რომლებიც ისეთი სახელმწიფოებისა და სამეფოების გულისგულსა და საფუძვლს შეადგენენ, როგორცაა იდრე შუა საუკუნეების ბარბაროსთა ჯგუფი. ფრანკების, ლომბარდების, საქსონების, სკოტებისა და ეისიგოტების სამეფოებში საერთო ადათ-წესებისა და ჩამოშალუბის თვითშეგნება არსებით როლს ასრულებდა, მიუხედავად იმისა, რომ მათ მოსახლეობა დიდი ნაწილი არ მიეკუთვნებოდა დომინანტურ ეთნიკურ ერთობას. თუმცა ხალხის ცნობიერებაში ასეთი ჯგუფის ახასიათებს მზარდი ტენდენცია, გარდაიქმნას ერთობად, რომელიც საერთო კულტურულ საფუძველზე იქნება შეკავშირებული.⁴⁷ გვიანი შუა საუკუნეებისათვის ამ სუბიექტურად გაერთიანებულმა კულტურულმა ერთობებმა შექმნეს ის ბირთვი, რომლის გარშემო დიდმა და ძლიერმა სახელმწიფოებმა ააგეს თავიანთი ადამიან-

ტრაციული, სასამართლო, ფისკალური და სამხედრო მანქანები. მათ წარმატება მოიპოვეს მოსახლერე ტერიტორიებისა და იქ მოსახლელ კულტურულად განსხვავებული ხალხების ანექსიის საქმეშიც. მაგალითად, ედუარდ I-ის მეფობის ხანაში ინგლისურმა (ანგლო-ნორმანული) სახელმწიფომ ფეხი მოიკიდა უელსში (Wales), დაანგროა უელსური (Wales) სამეფოები და უელსელთა უმეტესობა თავისი სამეფოს ფარგლებში მოაქცია, როგორც პერიფერიული კულტურული ერთობა ინგლისური სახელმწიფოს მმართველობის ქვეშ. რაღაც მსგავსი მიხდა საფრანგეთში ლუი VIII-ის მეფობის ხანაში *peux francs*-ის (დასავლეთის მიწები), განსაკუთრებით კი, ტულუზის საგრაფოსთან მიმართებაში ალბიგოელთა ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს.⁴⁸

ეთნიკური ბირთვების განლაგება დროსა და სივრცეში ბევრ რამეს გვეუბნება ნაციების საფარული ფორმისა და ხასიათის შესახებ, თუ (ან როცა) ასეთი ნაციები წარმოიქმნა. ის გვეხატება იმაში, რომ თითქმის ამომწურავად უუპასუხო შეკითხვას, თუ ვინ არის ნაცია? და ნაწილობრივ შეკითხვასაც, თუ – სად არის ნაცია? აქ ვგულისხმობთ შემდეგს: სახელმწიფოს ეთნიკური ბირთვი ხშირად ფაქტში აქცევს ნაციის ხასიათს და საზღვრებს. თუმცა ბოლოდროინდელ ნაციათა ან, უკეთ, ნაცია-სახელმწიფოთა უმეტესობა, ფაქტურად პოლიეთნიკურია, მრავალი მათგანი ჩამოყალიბდა, უპირველეს ყოვლისა, დომინანტური ეთნის გარშემო, რომელმაც დაიპყრო და მიიზიდა სხვა ეთნიკები ან ეთნიკური წარმომავლები და იმ სახელმწიფოს მიუერთა, რომელსაც თავადვე განუსაზღვრა სახელეცა და კულტურული პრივილეგიებიც. რადგან, მას შემდეგ რაც ეთნიკები დიფერენციის მისედივით გაიგივებულა მოცემულ ტერიტორიასთან, ანუ, არცთუ იშვიათად, რჩეული ერი – მშინდა მინასთან, ნაციის საფარული საზღვრები დიდწილად განისაზღვრება დომინანტური ეთნის მითებითა და მესხიერებით. იგი მოიცავს დაფუძნების უფლებას, ოქროს ხანის მითსა და მისგან გამომდინარე ტერიტორიულ პრეტენზიებს, ან კიდევ ეთნოსის სამართლებრივი ტიტულის დამადასტურებელ საბუთს. აქედან იღებს სათავეს ბევრი, თუნდაც დღევანდელი, კონფლიქტი ეთნიკური სამშობლოს გათიშულ ნაწილებს შორის, – სომხეთში, კოსოვოში, ისრაელსა და პალესტინაში, ოგადასა თუ სხვაგან.

ეთნოსა და ნაციის ცნებებს შორის მჭიდრო კავშირსაც და განსხვავებასაც, ისევე, როგორც მათ ისტორიულ ფრთხილთაშორებებს, შეიძლება თვალის გაადევნოთ ნაციის წევრულ დეფინიციაში, როგორც ვამტკიცებდით, ნაცია არის ადამიანთა სახელმწიფო

მოპულაცია, რომელსაც აქვს საერთო ისტორიული ტერიტორია, საერთო მითები და ისტორიული მემკვიდრეობა, საყოველთაო-სახალხო კულტურა, საერთო ეკონომიკა და საერთო სამართლებრივი უფლებამოსილებები აკუთვნა წევრისათვის. ამ დეფინიციის თანახმად, ნაცია, ისევე როგორც ეთნი, არის საერთო მითებისა და მემკვიდრეობის ერთობა. ის ასევე არის ტერიტორიული ერთობა. მაგრამ მანძინ, როდესაც ეთნის შემთხვევაში ტერიტორიასთან დამოკიდებულება შეიძლება იყოს მხოლოდ ისტორიული და სიმბოლური, ნაციის შემთხვევაში ის არის ფიზიკური და აქტუალური: ნაციები განკარგავენ ტერიტორიებს. სხვაგვარად, ნაციებს ყოველთვის სჭირდებათ ეთნიკური "ელემენტები", რა თქმა უნდა, ამ ყველაფრის ხელახლა გააზრება შესაძლებელია; მაგრამ, როგორც ნესი, ისინი (ეს ელემენტები) არსებობენ. წარმოუდგენელია ნაცია ტერიტორიული სამშობლოს შესახებ საერთო მითებისა და მოგონებების გარეშე.

ეს გულისხმობს გარკვეულ წირობას იმ არდემენტში, რომ ნაციები ყალიბდება ეთნიკური ბირთვის საფუძველზე. ეთნისა და ნაციის შორის მართლაც არსებობს მნიშვნელოვანი ისტორიული და კონცეპტუალური თანხვედრა. თუმცა ჩვენ საქმე გვაქვს განსხვავებულ კონცეპტებსა და ისტორიულ ფორმაციებთან. ეთნიკურ ერთობებს არ გააჩნიათ ნაციებისთვის დამახასიათებელი რამდენიმე ატრიბუტი. მათთვის არ არის აუცილებელი მუდმივად "თავიანი" ტერიტორიული სამშობლოში ცხოვრება. მათი კულტურა შესაძლოა არ იყოს სახალხო და საყოველთაო მისი ყველა წევრისათვის. მათ არ სჭირდებათ და შეტნილად, არც სწვევიათ შრომის საერთო დანაწილება და ეკონომიკური ერთიანობა. არც საყოველთაო სამართლის კოდექსი გააჩნიათ, ყველასთვის თანაბარი უფლებებისა და მოვალეობების გათვალისწინებით. როგორც შემდგომ დავეინახავთ, ნაციის ეს ატრიბუტები გარკვეული სოციალური და ისტორიული პირობების ნაყოფია, რომლებიც მანამდეელი ეთნიკური ბირთვისა და ეთნიკურ უმცირესობათა საფუძველზე შექმნილია.

სურათის უკან მხარეს თუ დავაკვირდებით, შევნიშნავთ, რომ არსებობს ნაციის ჩამოყალიბების შესაძლებლობა მისი უშუალო წინაპარი ეთნისაგან დამოუკიდებლად. ზოგიერთ სახელმწიფოში ნაციები ყალიბდება მოზღვავეებული იმიგრანტების (უმთავრესად ევროპელების) კულტურათა შერწყმის გზით - ასეა ამერიკაში, არგენტინასა თუ ავსტრალიაში. სხვა შემთხვევებში სახელმწიფოები ჩამოყალიბდა იმპერიათა იმ პროვინციებისაგან, რომელთა მოსახლეობასაც საერთო ენა და რელიგია მოახვიეს თავს, რაც

განსაკუთრებით გამოიკვეთა ლათინურ ამერიკაში. აქაც კრილთა ელიტაში დაიწყო ნაციად ჩამოყალიბების პროცესი ისე, რომ განსხვავებული ეთნის სახით არანაირი წინაპარი არა მყოფია: მართლაც, ნაციის ფორმირების პროცესში აუცილებელი შექმნა მექსიკურ, ბოლივიურ კულტურათა ფორმირება და ყურადღების გამახვილება სპეციფიკურ თუ ჩილეს განსხვავებულ წინაპრების შემთხვე. იქნებოდა ეს ცალკეული სიმბოლოები, ღირებულებები, მოგონებანი თუ სხვა რამ - ყველაფერი, რაც მომავალი ნაციისათვის იქნებოდა დამახასიათებელი.

დიღმა კიდევ უფრო მწვავეა სუბ-საბარას აფრიკაში, სადაც სახელმწიფოები შეიქმნა ეთნის სრული უფლებებელოფის თუ არა, მასთან ძალზე უმნიშვნელო შეხების საფუძველზე. აქ კოლონიურ სახელმწიფოებს დასაბამი უნდა მიეცათ წმინდად ტერიტორიული პატრიოტიზმისთვის და გაემყარებინათ პოლიტიკური დოკტრინის შედგენა ახლად შექმნილი სახელმწიფოებისა და მათი ემბრიონული პოლიტიკური ერთობების მიმართ. ამ ტერიტორიული ერთობებისაგან შექმნილ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებში პოლიტიკური რეგულაციისა და სოციალური საზღვრების შემდგომი ერთმანეთს შეერწყა რამდენიმე ეთნი, ეთნიკური დრაგმენტი თუ ეთნიკური კატეგორია; ამ საზღვრებს მანამდე გათიშული საზოგადოებრივი უჯრუდები პოსტკოლონიურ პოლიტიკურ სისტემაში უნდა ჩაერთოთ და, თუნდაც მათ უნებურად, შიში რესურსებისა და პოლიტიკური ძალაუფლებისათვის გაჩაღებულ ხელახალ ბრძოლაში უნდა ჩაებათ. ასეთ ვითარებაში მმართველი ელიტა, რომელიც შესაძლოა შედგებოდეს დომინანტური ეთნისა და ეთნიკური დრაგმენტების კოალიციისაგან; ცდილობს შექმნას ახალი პოლიტიკური მითოლოგია და სიმბოლოთა სისტემა არა მარტო იმიტომ, რომ ლეგიტიმურობა მიანიჭოს მათ, არცთუ იმ-ვითადა, ავტორიტარულ რეჟიმს, არამედ იმიტომაც, რომ აიცდი-ნოს ენდემური ეთნიკური კონფლიქტისა და გათიშვისაკენ მიმარ-თული მოძრაობის საფრთხე. ასეთ შემთხვევებში სახელმწიფოს შემეფობით ყალიბდება "სამოქალაქო რელიგია", რომლის მითვბი, მოგონებები, სიმბოლოები და სხვა ამისთანანი არარსებული ან ნაკლები დომინანტური ეთნის ფუნქციონალურ ეკვივალენტს შექმნიდნენ. ნაციის ჩამოყალიბების პროცესი აფრიკის სუბ-საბა-რამი გულისხმობს ახალი ეთნიკური იდენტობის და ცნობიერების კომპონენტების შექმნას, რომლებიც არსებული ეთნების ლოია-ლობისა და კულტურის შერწყმის გზით რომელიმე კატეგორიას მიაკუთვნებდნენ მათ. ყოველ შემთხვევაში, ასეთი იყო ბევრი აფ-რიკული და აზიური ელიტის ნაციონალური "პროექტი".²⁰

ეს იმას ნიშნავს, რომ თანამედროვე ნაციების დამოკიდებულება ნებისმიერ ეთნიკურ პირთა მიმართებაში პრობლემურია და გაურკვეველი. მამ, ნაციის სათავე რად უნდა ექმნათ წინარე-მოედრულ ეთნიკურ კავშირებში, თუ ყველა თანამედროვე ნაცია ვერ მოიძიებს თავის ეთნიკურ ფესვებს? მგონია, სამისოდ სამი მიზეზი არსებობს.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც შემდეგომ დავიხსნავთ, პირველი ნაციები ისტორიულად ჩამოყალიბდნენ წინარე-მოედრული ეთნიკური პირთების საფუძველზე. ეს პირველი ნაციები თავიანთი ძალმოსილებებისა და კულტურული გავლენიანობის გამო დედამინის არაერთ კუთხეში ნაციების ფორმირების მოდელად მოგვევლინენ.

მეორე მიზეზი ის გახლავთ, რომ ნაციის ეთნიკური მოდელი სულ უფრო და უფრო პრობლემური გახდა არა მარტო ზემოხსენებული მიზეზის გამო, არამედ იმიტომაც, რომ ის ძალიან ადვილად მოერგო ერთობის წინარე მოედრულ "დემოკრატ" სახეობებს, რომლებიც ჯერ კიდევ შემორჩა თანამედროვე მსოფლიოს მის ბევრ კუთხეში. სხვაგვარად, ეთნიკური მოდელი, სოციალ-გიური თვალსაზრისით ნაყოფიერი გამოდგა.

და მესამე, იქაც კი, სადაც მომავალი ნაცია (ნაცია) ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ხალხი) ვერ დაიკვირნის რაიმე სერიოზული მნიშვნელობის მქონე ეთნიკური წარსულით და სადაც ეთნიკური კავშირები ბუნდოვანია და სელფიუნური, ნაციონალური თვითგადარჩენისა და ერთიანობის შენარჩუნების უმნიშვნელოვანესი პირობა, ისეთი რამის გამოგონება, რაც შესაძლებელია კულტურული კომპონენტების მეშვეობით - იქნება ეს ერთიანი ისტორიისა და კულტურის ერთმანეთზე გადაჯაჭვული მითოლოგია და სიმბოლოზი თუ სხვა რამ. გარკვეული ეთნიკური წარმომადგომლის გარეშე ნაციად გახდომის მსურველ ერთობას დამლა ემუქრება. ნაციების ფორმირების ეს სამი ფაქტორი გახლავთ ათელის ნერტილი, შემდეგი ორი თავის ჩვენსული ანალოზისა.

ნაციების აღმოცენება

თუმცა ეთნიკური კავშირებისა და საერთო წარსულის რეკონსტრუქცია განსაზღვრავს, საფარულიად, იმას, თუ პოპულაციის რომელი გავრთიანება უფრო შეეფერება მომავალ ნაციას (nation), მაგრამ ყოველივე ეს ბევრს არაფერს გვეუბნება იმაზე, თუ რატომ და როგორ ხდება ასეთი გარდაქმნები. იმისთვის, რომ ეუპასუხოთ შეკითხვას, რა არის ნაციის წარმოშობის მთავარი მიზეზი, ეთნიკური კავშირებისა და მესსიერების საფუძველზე დაყრდნობით, უნდა გამოვიკვლიოთ იდეტობათა ჩამოყალიბების მთავარი მოდელები და ის მნიშვნელოვანი ცვლილებები, რომლებიც მათ განვითარებას უწყობს ხელს.

ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია გამოთქმა "ნაციის ფორმირება", რომელიც მოგვიკვრება, რომ, მართალია, თავის დასამშვიდებლად, მოგვახუტო და განესაზღვრეთ ნაციის სპეციფიკური ცნება, სინამდვილეში დროში მიმდინარე პროცესების რთულ ერთობლიობასთან უფრო გვაქვს საქმე, ვიდრე უკვე დადგინდულ "არსთან". ი თავში გაეაშუქეთ "ნაციონალური იდეტობის" კონცეპტის რთული და აბსტრაქტული ბუნება. ნაცია - როგორც ადამიანთა სახელდებულ პოპულაცია, რომელსაც აქვს საერთო ისტორიული ტერიტორია, საერთო მითები და ისტორიული მესსიერება, საყოველთაო-სახალხო კულტურა, საერთო ეკონომიკა და საერთო სამართლებრივი უფლებები და მოვალეობები ყველა წევრისათვის - არის მრავალგანზომილებიანი ცნება, იდეალური ტიპი, რომელიც წარმოადგენს სტანდარტს ანუ სასინჯ ქვას მისი ყოველი კონკრეტული მავალით სხვადასხვა ხარისხით იმერებს მას. საფარულიად, ცალკეული მავალითები გერჩენებს მნიშვნელოვან ვარიაციებს იმისა, თუ როგორ წარმართება სხვადასხვა პროცესი რამდენიმე ძირითადი მიმართულებით და როგორ შეერწყება ისინი ერთმანეთს, რათა მიუახლოვდეს ნაციის იდეალურ განსახიერებას. აუცილებელია გვახსოვდეს ეს, როდესაც ვიკვლევთ ნაციის აღმოცენების მიზეზებსა და მექანიზმებს.

ნაციები ნაციონალიზმის აღმოცენებაზე

მე-2 თავის დასაწყისში ვახსენე ნაციონალიზტების რწმენა, რომლის თანახმადაც ნაციები უნსოვარი დროიდან არსებობენ, თუმ-